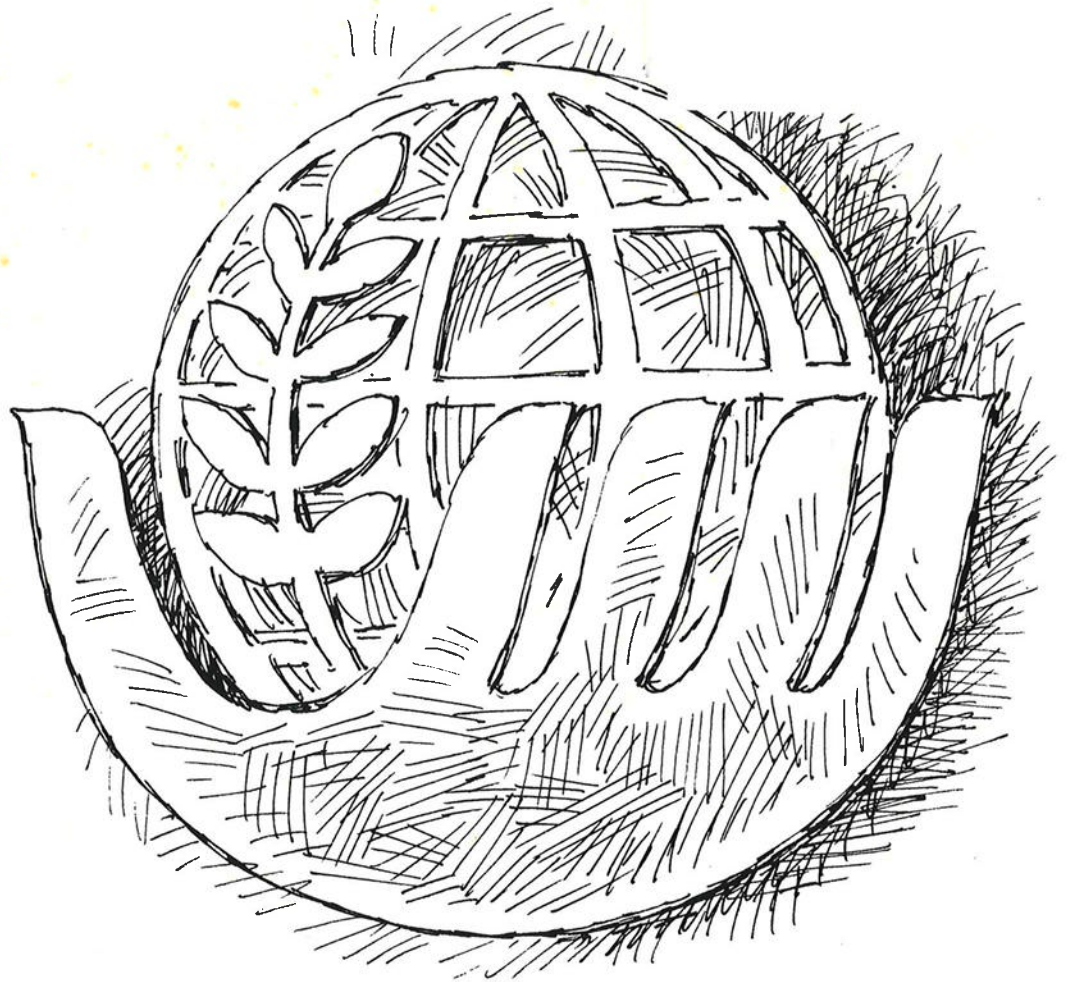

1992-69

GROESBEEKS
milieu
journaal

**THEMA:
MILIEUCONFERENTIE IN RIO**

kennismakingsprijs f 3,-

VOORWOORD van de redactie.....p. 1

UNCED CONFERENTIE IN RIO.....2
 door Henny Brinkhof

GEOLOGIE VAN GROESBEEK.....7
 door Henk Heijmans

SCHADUWCONFERENTIE IN RIO.....9
 door Henny Brinkhof

NATUURGEDICHT.....13

MILIEU RONDOM.....14
 door Adri Versluis

KIJKEN NAAR RIJKEN.....16
 door Adri Versluis

FOTO.....21

VOGELS IN EN RONDOM GROESBEEK.....23
 door Raymond Klaassen

MENS EN NATUUR.....26
 door Henny Brinkhof

WEET JE WEETJE 32
 door Jeske de Bekker

WIE KENT GROESBEEK.....34

GROESBEEKS
MILIEUJOURNAAL

verschijnt
 driemaandelijks
 kosten: minimaal
 f20,- er jaar. Opgave
 bij het sekretariaat.

REDAKTIE
 Henny Brinkhof
 Adri Versluis

MEDEWERKERS
 Jeske de Bekker
 Henk Heijmans
 Raymond Klaassen

SECRETARIAAT W.M.G.:
 postbus 26
 6560 AA Groesbeek
 tel. 08891- 75845
 gironr. 52.75.384

TEKENING OMSLAG door Joep de Bekker

VERSCHEIJNINGSDATUM: JULI 1992

Van 3 tot 14 juni werd de Verenigde Natie Conferentie voor Milieu en Ontwikkeling gehouden in Rio de Janeiro. Het zou de grootste top aller tijden worden als we kijken naar het aantal landen dat deelnam aan deze conferentie.

Over de uitkomst van de conferentie maakte de pers zich al maanden van tevoren geen illusie. Men verwachtte er niet veel van. Aan de stukken die de laatste jaren waren opgesteld en waarover tijdens deze top beslissingen genomen moesten worden, was door vertegenwoordigers van de verschillende regeringen al erg veel gewijzigd. De moeilijke onderwerpen waren al aan de kant geschoven of sterk afgezwakt. Formuleringen waarmee men alle kanten op kon en intentieverklaringen, waaraan nauwelijks concrete gevolgen verbonden waren, bleven staan.

Toch waren er nog een aantal zaken, waarmee nog wat eer voor het milieu te halen viel. Zo stond er een bedrag van jaarlijks 125 miljard gulden, die de rijke landen zouden moeten ophoesten om de derde wereld aan de gang te helpen met hun milieu en armoedeproblemen. De EEG wilde het geheel uitgekledede klimaatverdrag aanscherpen etc.

De top werd een flop, zoals verwacht, ondanks de grote hoeveelheid energie die er door vele regeringsvertegenwoordigers ingestopt was. En ondanks het feit dat milieugroeperingen een schaduwconferentie hielden om de wereldleiders tot actie te bewegen. Er kwamen nauwelijks concrete maatregelen tot stand. Bijna alle landen keken vooral naar de gevolgen voor zichzelf en steunden de zaken die (financieel) gunstig voor hen waren en stemde tegen zaken, die (teveel) geld kostten. Veel wereldleiders bleken te bekrompen.

Dit stond in schril contrast met de schaduwconferentie, waar ook flink gediscussieerd werd tussen de bonte verzameling groeperingen die eraan deelnamen en vaak van het bestaan van elkaar niet eens op de hoogte waren. De deelnemers aan deze conferentie konden zich over hun nationale belangen heen zetten en kwamen tot eensluidende conclusies, waarmee de milieu- en armoedeproblemen aangepakt konden worden.

De rol van Nederland in de conferentie was er een van een koploper. Het leek wel of Nederland een van de milieuvriendelijkste landen van de conferentie was en het moet gezegd: binnen de mogelijkheden die er waren vochten de ministers Alders en Pronk als leeuwen. Ze hebben geprobeerd eruit te halen wat er in zat en dat was niet veel.

Wanneer we echter naar het Nederlandse milieubeleid kijken, zien we in Nederland zelf nog maar bitter weinig resultaten, en dat terwijl Nederland wellicht het meest vervuilde land ter wereld is, waar zelfs de rozen niet meer geuren. Enkele mensen uit de derde wereld waren op bezoek en velden een vernietigend oordeel over de Nederlander en het Nederlandse milieu.

En zo zien we in hetzelfde Nederland twee tegengestelde polen verenigd. Naar buiten toe blonken we uit in het streven naar een beter milieu, naar binnen toe blijken we helemaal rot en nauwelijks in staat om daar ook maar iets aan te doen. De grote problemen blijven liggen, omdat oplossingen niet alleen veel geld kosten, maar ook een drastische verandering vereisen in onze levensgewoonte van steeds grotere welvaart. Misschien moeten we ons geluk minder afhankelijk stellen van materiele goederen.

De redactie

RIO

3 - 1 4 j u n i 1 9 9 2

In 1972 verscheen het rapport van de Club van Rome. Het bracht een schok teweeg want uit het rapport bleek dat wanneer de wereldbevolking en de industriële produktie zou blijven doorgroeien de wereld rond het jaar 2020 een enorme crisis zou doormaken, waarbij mensen op op grote schaal zouden sterven. De konklusie was toen dat we niet alsmear kunnen blijven doorgroeien, ieder jaar met 2 - 4 %. Een duurzame ontwikkeling is noodzakelijk om te overleven.

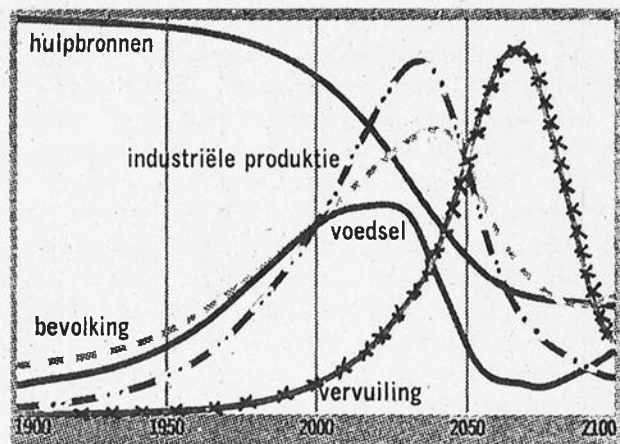
WAAROM MOET ER IETS GEBEUREN?

Nu 20 jaar later hebben dezelfde schrijvers een vervolgrapport geschreven. Ze hebben de komputer duizenden berekeningen laten uitvoeren.

Blijft alles zoals het nu is dan blijkt de toekomst ook volgens de laatste gegevens niet al te rooskleurig. Er wordt van uitgegaan dat de landbouw en de industrie zich blijven ontwikkelen zoals ze dat in de laatste jaren gedaan hebben. Er wordt weinig werk gemaakt van het terugdringen van de vervuiling en van hergebruik van grondstoffen. De wereldbevolking blijft groeien.

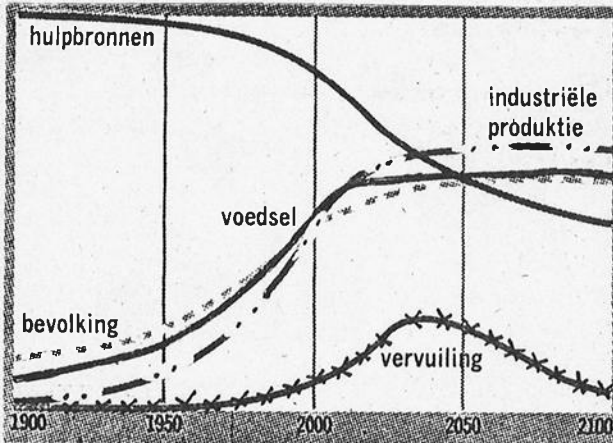
Volgens dit model begint in het jaar 2000 de vervuiling zich duidelijk te manifesteren. De wereldbevolking en industriële produktie groeien alsmear door, totdat er zoveel geld geïnvesteerd moet worden om de enorme vervuiling tegen te gaan en het winnen van de steeds schaarsere grondstoffen zo duur wordt, dat er niet genoeg geld overblijft voor de noodzakelijke investeringen in de industrie. Daarnaast berokkent de vervuiling enorme schade aan de landbouw. Het klimaat verandert, de grond wordt vergiftigd, de erosie neemt toe. Tussen 2030 en 2040 stort de wereldeconomie ineen, doordat er hongersnoden uitbreken. In 10 jaar sterft bijna de helft van de wereldbevolking. Vergeleken met de toekomst van 1972 is de katastrofe 20

jaar opgeschoven. Dit komt omdat men er van is uitgegaan dat de hoeveelheden grondstoffen mogelijk tweemaal zoveel is als men toen dacht. Zelfs als men uitgaat van deze optimistische kijk op grondstoffen, verandert er niet wezenlijk iets.

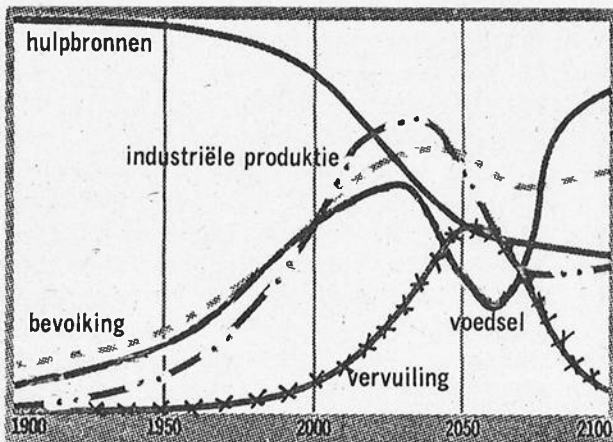
Scenario 1. Volgens de laatste gegevens

Toch is het nieuwe boek niet pessimistisch. Als men nl. in 1995 besluit tot een duurzame samenleving, waarin men het dogma van de groei van de industrie en de wereldbevolking loslaat en niet meer energie en grondstoffen gebruikt als er jaarlijks worden gevormd en de vervuiling een halt toegeroepen, dan wacht de mensheid nog een goede toekomst. Wanneer het lukt om in 20 jaar deze toestand te bereiken, zal er na 2050 een min of meer stabiele situatie ontstaan.

Scenario 2. Het verstandige besluit uit 1995.

Wanneer men de beslissing tot een duurzame samenleving pas in 2015 neemt, is het te laat. Dan zal in 2040 de zaak gedeeltelijk ineensstorten. Er ontstaan ook dan hongersnoden en een daling van de wereldbevolking, alleen niet zo extreem als in het eerste geval. De mensheid gaat door een diep dal om pas aan het einde van de volgende eeuw hieruit te kruipen.

Scenario 3. Het verstandige besluit dat te laat komt.

We zijn dus nog niet te laat. Een duurzame samenleving is echter heel iets anders dan wat we nu kennen. Er is nog geen een land in de wereld die daaraan momenteel vol doet.

DE MILIEUKONFERENTIE IN RIO

Anders dan 20 jaar geleden wordt er tegenwoordig veel meer over het milieu gesproken. Veel mensen, en zelfs regeringen en delen van het bedrijfsleven zijn ervan doordrongen geraakt dat er iets moet gebeuren. Vorige maand is zelfs de grootste politieke top aller tijden gehouden en die ging over het milieu en de ontwikkeling in Rio de Janeiro. Helaas bleek uit deze top overduidelijk dat er zeer grote verschillen zijn tussen verschillende landen en dat die verschillen vooralsnog onoverbrugbaar blijken.

Wat is er tijdens de conferentie in Rio succesvol geworden en wat is er mislukt. Een nabeschouwing.

Wat wilde men bereiken.

Wat is er bereikt

Wat is er niet bereikt

Er zijn vijf documenten, waarover in Rio onderhandeld is. We zullen ze onder de loep leggen, kijken wat de bedoeling was en wat er uiteindelijk van terecht gekomen is.

RIO

1. De Verklaring van Rio

Dit is een verklaring waarin de beginselen zijn geformuleerd voor het bereiken van een duurzame ontwikkeling. Dat betekent dat alle landen mogen blijven groeien zolang het milieu geen blijvende schade zal ondervinden.

Als kritiek op dit handvest wordt aangegeven dat de natuur hierin geen rol speelt of zoals Hans Achterhuis in de Volkskrant van 30 mei zegt: "Het paradoxale is dat het Handvest voor de Aarde (=Verklaring van Rio) wel eens het einde zou kunnen betekenen van de aarde zoals die door elke generatie voor ons beleefd is. Ze wordt hier openlijk gereduceerd tot een economisch/technologisch te beheren geheel van hulpbronnen en grondstoffen, veranderd in menselijk milieu". Of zoals prof. dr. Udo de Haes het zei, doemt het schrikbeeld op van een voor de komende mensheid

schone en leefbare wereld, die echter tegelijkertijd ook leeg zal zijn.

De Verklaring van Rio is door alle staten aanwezig in Rio aangenomen.

2. Klimaatsverdrag

Het klimaat op aarde dreigt sterk te veranderen als gevolg van het broeikas-effekt. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de uitstoot van kooldioxide door de verbranding van fossiele brandstoffen (aardgas, kolen, olie). Vooral de rijke industrielanden verbruiken veel brandstoffen. De VS alleen al produceert 25% van de totale hoeveelheid jaarlijks uitgestoten kooldioxide.

Het verdrag dat er voor Rio begon lag, was door toedoen van de VS zeer mager. Er was alleen sprake van een vrijwillige reductie van de uitstoot. Vast staat dat het klimaat warmer wordt, maar het is nog niet onomwonden bewezen dat kooldioxide daar de oorzaak van is. Dat is wel zo, maar ook is duidelijk dat wanneer dat bewijs wel geleverd wordt over 10 of 20 jaar er dan rampen gebeuren, omdat dan de voortrazende trein dan voorlopig niet meer te stoppen is. De zeespiegel rijst nu al. Op de kwelders van onze eigen Waddeneilanden verandert de vegetatie sterk door het rijzen van de zeespiegel. Als we zo door gaan als nu zal de zeespiegel over 100 jaar ongeveer 70 cm stijgen. Nederland heeft veel geld om zijn dijken te verhogen, maar een land als Bangladesh zal verzuipen, evenals de Atoleilanden in de Stille Oceaan, die maximaal 2,5 m boven het water uitsteken.

Door de klimaatverandering, zullen grote gebieden op aarde opdrogen en hele klimaatzones veranderen, waardoor vele planten en dieren zullen uitsterven.

De EEG en andere landen vonden het klimaatsverdrag dat er lag niet ver genoeg gaan en wilde zich vastleggen op een reductie en stabilisatie op het niveau van 1990 en een serieuze

studie naar ecotax op brandstof en energie.

De VS weigerde dit te ondertekenen, of zoals president Bush zei: "Ik wil niet zwichten voor milieu-extremisten".

3. Verdrag voort het behoud van Biodiversiteit

Vooraf in het tropisch regenwoud komen ongelooflijk veel soorten planten en dieren voor. Zij vormen een belangrijke basis voor ons voedsel en medicijnen. Dit moet behouden worden.

De VS weigerde wederom dit verdrag te ondertekenen omdat zij vond dat bij de financiering de derde wereldlanden een te grote vinger in de pap zouden krijgen. Volgens de VN is het normaal dat ieder land evenveel te zeggen heeft. Bush wil als een der grootste geldschietters zelf over zijn geld de baas blijven. Verder viel hij over de zinssnede dat (biotechnologische) patenten een hinderpaal vormen voor de overdracht van technologische kennis. Een van de punten van Rio was dat de derde wereld meer toegang zou krijgen tot technologische kennis. De VS nu is ver op biotechnologisch vlak en wil een patentrecht op het veranderen van genetisch veranderde planten. De Derde Wereldlanden voelen zich benadeeld. Eerst komt een wetenschapper bij hen een plantje halen, gaat er mee naar het lab, verandert er iets aan en verdient er vervolgens goud aan, zonder dat zij er iets voor terug krijgen.

4. Bossenverklaring

Oorspronkelijk was het de bedoeling om hiermee de bossen op aarde, en met name het tropisch regenwoud, te redden. De derde wereldlanden maakten echter bezwaar. Mensen in hun landen hadden geen keus. Zij hebben brandhout en grond nodig. Ook vormen

de houtopbrengsten een belangrijke bron van inkomsten. De derde wereld verwijt de rijke landen alleen maar aan plantjes en dieren te denken en niet aan de mensen.

Uiteindelijk rolde hier een verdrag uit voort dat door de westerse milieubeweging een "kettingzaagverdrag" genoemd werd. Uit angst voor inbreuk op de nationale soeveriniteit van landen besloot men het te houden bij een vage verklaring, zonder bindende afspraken. Er was ruimte voor ontwikkelde landen om desnoods een invoerboycot van hardhout af te roepen en voor derde wereldlanden om gewoon door te gaan met kappen.

Wel wilden de rijke landen geld uittrekken om tot bescherming van het bos te komen.

5. Agenda 21

Agenda 21 was een bijna 1000 pagina's dik rapport waarin richtingen aangegeven stonden voor duurzame ontwikkeling. Alle landen kunnen op basis hiervan milieuplannen opstellen. In dit lijvige rapport waren twee zaken die moeilijk lagen:

a) consumptie en duurzaamheid

Er is een zinssnede waarin stond dat het konsumptieniveau in de rijke landen niet te rijmen is met duurzame ontwikkeling. Met name de VS wilden die zinssnede schrappen. Uiteindelijk zijn ze er toch mee akkoord gegaan. De kanselier Vranitzky van Oostenrijk was er aan het eind nog niet zo zeker van of de rijke landen zich echt beseften dat ze bewuste zinssnede echt geaccepteerd hadden en of ze echt werk zullen gaan maken van een soberder levensstijl.

b) financiën

Om agenda 21 uitvoerbaar te kunnen maken is geld nodig, veel geld. Niet alleen om directe milieumaatregelen te nemen, maar ook om de armoede te bestrijden, want armoede heeft milieuproblemen tot gevolg. Hierbij zijn zaken als ontbossing en bevol-

kingsgroei sleutelbegrippen. Het optrekken van het levenspeil van de mensen tot "humane" waarden is een voorwaarde om tot duurzame ontwikkeling te kunnen komen.

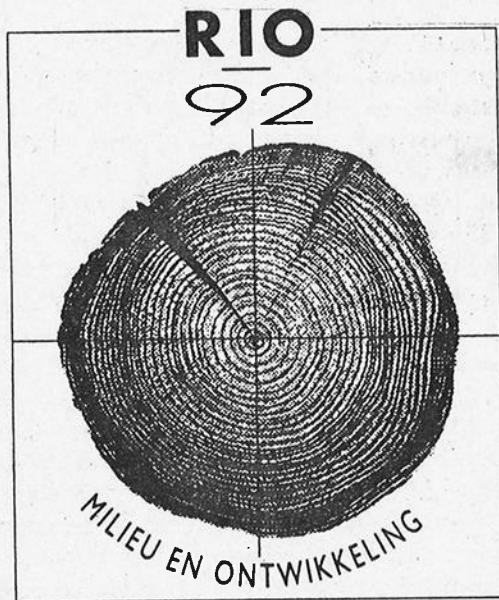
In het rapport wordt gesproken van 125 miljard gulden per jaar om het milieuprogramma van de derde wereldlanden op te kunnen starten. Het zag er al snel naar uit dat dat niet zou gebeuren. Wanneer alle rijke landen 0,7 % van hun bruto nationaal produkt aan ontwikkelingslanden zouden geven, (nu geven ze daarvan de helft nl. 55 miljard gulden) zouden de arme landen een heel eind kunnen komen. Ook dit gebeurde niet. Een paar landen wilden dat wel doen als anderen het ook zouden doen. Hoeveel geld er nu eigenlijk kwam, was aan het eind van Rio niet helemaal duidelijk, want veel geld wat beloofd werd, was al eens beloofd, maar zou nu naar het milieu gaan. Nieuw waren hooguit een paar miljard per jaar.

KONKLUSIE

Wanneer we dit alles bezien, kun je Rio als een 'historisch fiasco' bestempelen, zoals Greenpeace deed. Je kunt echter ook iets optimistischer zijn, zoals de Noorse premier Brundtland zei: "We hebben vooruitgang geboekt op veel terreinen, te weinig op de meeste terreinen en helemaal geen vooruitgang op sommige terreinen." Ook onze minister Hans Alders had gelijk toen hij zei: "Zonder vervolg betekent UNCED niets". Het lijkt erop dat ook dat vervolg mager zal zijn, want ook Nederland zal wel weer willen wachten op de ander.

Greenpeace is een beetje onterecht kwaad, want het stond van te voren al vast dat Rio niet veel zou opleveren. Daarvoor is de kloof tussen rijk en arm te groot en willen alle landen er voor zichzelf zo gunstig mogelijk vanaf komen, zonder bang te hoeven zijn voor grote veranderingen of verlies van de steun van de kiezer of bedrijfsleven.

De meeste politici zijn nu eenmaal nog lang niet rijp voor een wereldbestuur, daarbij aangevoerd door het land dat, als het zo uitkomt de politieagent van de wereld wil zijn, de Verenigde Staten van Amerika.

Rio: brandhout en hakhout, maar geen levend hout.

Het is alleen zo jammer dat de tijd dringt, want als we in 1995 nog steeds niet echt spijkers met koppen slaan, zullen er in het midden van de volgende eeuw honderden miljoenen mensen aan hongersnood sterven. Waarschijnlijk voor het merendeel in de arme landen. Toch zullen ook de rijke landen niet gespaard worden door deze wereldomvattende ecologische crisis. De geschiedenis en de mens kennende zal deze crisis niet geweldloos voorbij gaan, maar zal onze 'beschaving' ondergedompeld worden in een spiraal van geweld. Nog is er tijd. Misschien moeten we maar niet op de politiek wachten, maar zelf beginnen voorbeelden te geven.

Henny Brinkhof

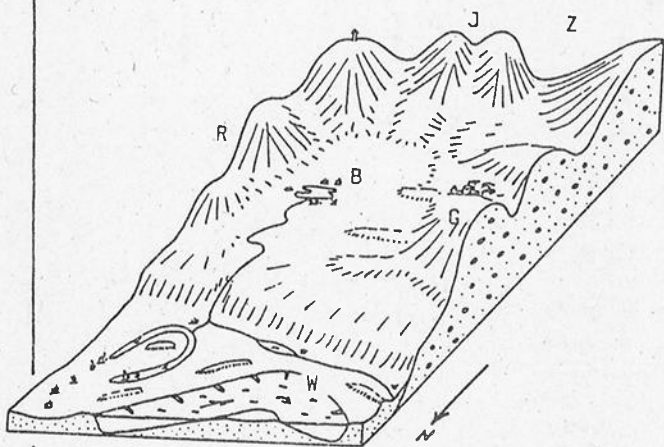

THEMA-AVOND

17 juni organiseerde de Werkgroep Milieubeheer een avond met als thema: de geologie van Groesbeek. Omdat de oorspronkelijke inleider Hans de Jong op 17 juni alleen fluisterend door het leven ging, had hij er voor gezorgd dat iemand anders de avond zou verzorgen. Die "iemand anders" was Arian Holthuizen en naar mijn mening heeft hij zich uitstekend van zijn taak gekweten. Zakelijk en glashelder wist hij een aantal moeilijke verschijnselen op zo'n manier te belichten dat je bijna tijdens de avond de heuvels en dalen van Groesbeek zag ontstaan. Ook de vele samenvattingen tijdens het verhaal, maakten dat je voortdurend met je hoofd er bij kon blijven. Een aantal onderdelen van het leerzame en boeiende betoog van Arian vat ik hieronder samen.

De planeet Aarde is zo'n 5 miljard jaar jong en haar geschiedenis is onder te verdelen in 4 tijdvakken. Van die tijdvakken is alleen het laatste echt interessant voor het aanslibsel van Franse en Duitse rivieren dat Nederland heet.

Dat laatste tijdvak is onder te verdelen in het PLEISTOCEN en het HOLOCEN. In het Pleistoceen, dat zo'n 2 1/2 miljoen jaar begon zijn een aantal ijstijden voorgekomen. In de voorlaatste ijstijd zijn de Groesbeekse heuvels gevormd. Vanuit het hoge noorden kwam toen een reusachtig grote gletscher naar onze kant geschoven. Reusachtig groot ja, want hij moet in Noorwegen zo'n 3 kilometer dik zijn geweest en was toen hij hier stopte nog altijd een flinke 100 meter hoog! Die enorme ijsmassa schoof als een bulldozer het land voor zich uit, kwam tot staan o.a. bij Groesbeek en verdween in het warme tijdvak dat na de voorlaatste ijstijd volgde. Wat niet verdween waren de heuvels, die als een "stuwwal" achterbleven.

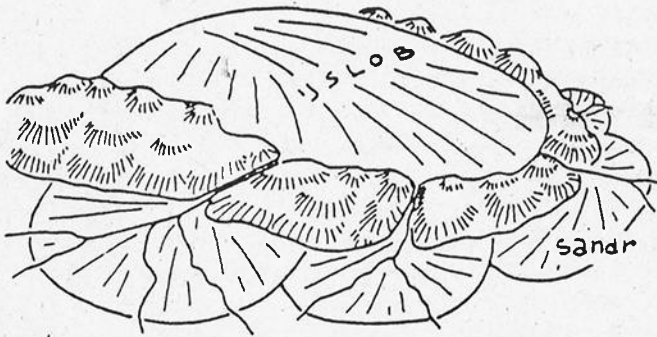

7 Schematisch blokdigram van het Bekken van Groesbeek

Ook ijstijden op zich vormden een onderwerp van gesprek. Op vragen uit de zaal stelde de inleider dat de oorzaken van het ontstaan van ijstijden niet onomstotelijk vaststaan. Een theorie die hij noemde gaat er van uit dat er in het heelal een kosmische stofwolk zweeft, die eens in een bepaalde periode het zonlicht verduistert. De afname van de stralingswarmte van de zon zou er dan voor zorgen dat het ijs aan de poolkappen gaat groeien. Gaat groeien, want volgens deze theorie staat de aarde in de loop van de komende eeuwen weer een ijstijd te wachten!

Hoe dan ook: het ijs uit de voorlaatste ijstijd is gesmolten en ook dat proces zorgde voor een verandering van de bodem. Het smeltwater kon namelijk aanvankelijk nergens heen: de stuwwal en de ijslob sloten het in. Zo moet er een enorm stuwmeer gevormd zijn dat uiteindelijk op een aantal zwakke plaatsen door de heuvels heen brak en smeltwaterdalen vormde (de spoorlijn loopt door zo'n dal en ook het Zevendal en de Grafwegen zijn smeltwaterdalen). Eenmaal door de stuwwal heengebroken waaierte het water breed uit, verloor zijn stroomsnelheid en zette meegevoerde spullen af: puinwaaiers. Het Maldens vlak is daar een goed voorbeeld van.

Het smelten van het ijs uit de voorlaatste ijstijd zorgde voor nog een andere opvallende rimpeling in ons heuvelland: het ontstaan van smeltwaterdalen. Deze langgerekte heuvels kunnen we vinden op de Horst. Ze ontstonden doordat het smeltwater zich onder de ijslob een weg baande. Dat water nam zand en

Vorming van het glaciaal bekken: de ijslob heeft een hoefijzervormige stuwwal en het glaciaal Bekken van Groesbeek gevormd. Aan de voorzijde zijn van links naar rechts zichtbaar als smeltwaterdalen:

- het dal van de spoorlijn Nijmegen-Kleef
- het Zevendal
- het dal bij Grafwegen

grind met zich mee en dat werd op plaatsen waar de stroom aan kracht inboette afgezet.

Er is nog een ijstijd over Groesbeek gegaan: de laatste tot nu toe (het einde ervan vormde het begin van het Holoceen). De gletscher werd in deze ijstijd niet zo groot: kwam niet verder dan Hamburg.

Wel zorgde deze ijstijd er voor dat er een toendra-klimaat ontstond in

deze contreien. Enorme stofwolken voerden toendertijd zand en loss uit de deels drooggevallen Noordzee. Het zand dat zwaarder was sloeg eerder neer dan het lichtere loss. Daardoor is het te verklaren dat we in de luwte van de heuvels (de lijzijde voor een zeeman) loss vinden.

Ook in deze laatste ijstijd zijn dalen uitgesleten. Ze ontstonden doordat de sneeuw (waarvan er toen net zo goed een fors pak gelegen heeft) in de korte zomers smolt. Het water baande zich een weg over de hardbevoren ondergrond en nam zand en grind met zich mee. Deze drooggevallen "gelegenhedens-rivieren" werden tot droge dalen. Droge dalen kan men herkennen omdat ze veel minder diep zijn dan de eerder genoemde smeltwaterdalen. Logisch want smeltwaterdalen zijn door een veel onstuimiger proces ontstaan. Voorbeelden van droge dalen zijn: de Siepe en de Kamp. De droge dalen zijn de richtingwijzers geweest voor het stratenpatroon: vanuit het centrum van Groesbeek heeft men de straten langs deze dalen aangelegd.

De goed bezochte avond werd besloten met een welgemeend applaus: het was duidelijk dat dit verhaal over de eeuwigdurende geschiedenis van het gezicht van moeder Aarde was aangeslagen!

Henk Heijmans.

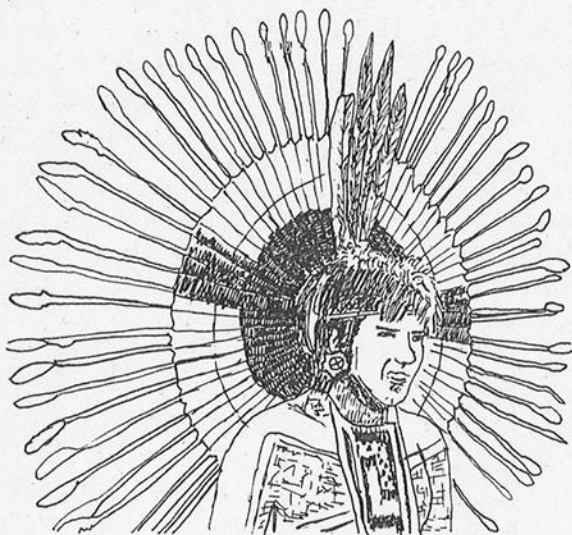

In Rio is niet alleen door staatshoofden en hun ambtenarenapparaat gepraat over het milieu, ook milieugroeperingen hielden er hun conferentie, een conferentie van niet regeringsgebonden organisaties: het Global Forum. Er deden maar liefst 8000 mensen van 4000 organisaties uit meer dan 150 landen aan mee, die in 35 tenten in het Flamengopark in Rio werken aan een betere wereld.

Global Forum vormt een bont scala van organisaties, die zich bezig houden met het milieu: vrouwenorganisaties, milieuactivisten, agrariers, juristen, buurtverenigingen, religieuze groepen, onderwijsgroeperingen, uitvinders, ondernemers.

KARI-OCA

Naast Global Forum was er in Rio nog een wereldconferentie namelijk die van inheemse volkeren "Kari-oca" genoemd. Ze bestond uit vertegenwoordigers van meer dan 20 inheemse volkeren, die allemaal op een of andere manier door de civilisatie onder de voet dreigden gelopen te worden. Amazone-Indianen, Cree-Indianen, Maya's Aborigines, Saami's (lappen), Inuit (Eskimo's), Aynu uit Japan etc.

Braziliaanse Carajas-indiaan

De verklaring van Kari-oca

Deze inheemse volkeren stelden na zes dagen praten een verklaring op, die aangeboden werd aan de UNCED-conferentie. In deze verklaring streven ze naar "de redding van moeder aarde, waarop de schepper ons, inheemse volkeren van de vier windstreken, heeft neergezet". Daarnaast vroegen zij om de eer-

biediging van alle inheemse volkeren ter wereld, want vaak worden er grote aanslagen gepleegd in de gebieden waar zij wonen. Er worden grondstoffen gevonden, stuwdammen aangelegd, nucleair afval gedumpt, kernproeven gedaan enz.

Tenslotte eisten zij ook hun recht op om erkenning te krijgen voor hun landrechten en in het verlengde daarvan ook politieke en economische onafhankelijkheid.

De inheemse volkeren hadden ook een boodschap voor de blanken. Marcos Terena, een Braziliaanse indianenleider, verwoordde dat als volgt: "Dit is het begin van een nieuwe relatie tussen indianen en blanken. Wij zijn geen folklorisch verschijnsel en we zijn evenmin arm. Wij zijn rijk want we leven met de natuur en kennen haar geheimen. Die kennis is wat jullie "duurzame ontwikkeling" noemen en dat willen we met jullie delen. Het wordt tijd dat de blanken naar ons luisteren want wij zijn eigenlijk de stem van de aarde."

GLOBAL FORUM

Ook Global Forum probeert oplossingen te vinden voor de problemen op het gebied van milieu en ontwikkeling. Net als bij de officiële conferentie werden bij Global Forum de voorstellen in de vorm van verdragen gegoten en ondertekend. Iedere organisatie legt zich daarmee vast op wat zij na Rio wil realiseren in het eigen land.

Tenslotte vervult Global forum nog een belangrijke functie, namelijk in de zogenoemde "wandelingen", waar ze probeert de regeringsvertegenwoordigers van hun eigen land te beïnvloeden, adviseren of bij te staan, tenminste voor zover er een niet al te negatieve relatie bestaat tussen regeringen en milieugroepen.

Milieuvriendelijke initiatieven

Naast de bijna ontelbare discussies die in de tenten gevoerd worden, zijn er ook allerlei mensen of groepingen die hun initiatieven aan anderen willen laten zien. Zo is er een instituut voor Technologie voor de Burger, die fietspaden aanlegt in Rio, zodat ook de gewone man niet meer vastloopt in de busfiles bij de sloppenwijken of opgepropt in overvolle treinen zit, maar sneller zijn plaats van bestemming kan bereiken. Het idee is aangeslagen en ontvangt steun van geldschieters.

Er is ook een bioloog die met een eenvoudige zwarte doos met spiegel erin en glasplaat erop kan eten koken. Dit is volgens hem de ideale oplossing voor het sprokkelhout probleem, dat de derde wereld teistert. Op zoek naar steeds schaarser wordend brandhout, verdwijnt steeds meer bos rond bevolkingscentra. In zijn doos is het snel 120 gr C. en er kunnen maaltijden in gekookt worden.

Armoede en geboortebeperking

Een van de vele discussies ging over het belang van geboortebeperking. De vrouwen in Rio, bijeen in "Planeta Femea", bestreden dat hier een probleem lag. Volgens hen lag hier geen probleem. Immers momenteel produceert 23% van de rijke wereldbevolking 80% van de natuurlijke rijkdommen. De armoede heeft een bevolkingsexplosie tot gevolg. Kinderen vormen een oudedagsverzekering en vele handen maken zwaar werk licht. De meest effectieve manier om het aantal geboorten te beperken is volgens hen de gezondheidszorg en het onderwijs verbeteren. Geboorteregeling blijkt niet te werken. In Bangladesh bijvoorbeeld is al 30 jaar een actieve geboortebeperkingspolitiek werkzaam. 25 miljoen vrouwen hebben zich er laten steriliseren. Ze waren echter voor het merendeel al 45 jaar en ouder en hadden dus al veel kinderen. Gezinsbeperving stuit vaak op culturele of religieuze weerstand.

Toch klopt deze redenering niet helemaal. Veel derde wereldlanden blijken niet in staat hun landbouwproductie dusdanig op te schroeven dat ze de bevolkingsgroei kunnen

Het vignet van de alternatieve conferentie Global Forum

bijbenen. Met andere woorden het aantal hongerige monden neemt sneller toe dan het aantal gevulde bordes. De landbouw in die landen vergt vaak (nog) niet zoveel natuurlijke hulpbronnen, maar levert wel een noodzakelijk produkt, voedsel. Overbeweiding met schapen en geiten, het vee van de armen, is een droge gebieden ook een groot probleem. Het draagt in hoge mate bij tot de woestijnvorming en dus tot verkleining van het landbouwareaal. Per 8.3 seconden verdwijnt er op aarde 1 hektare landbouwgrond.

Overbeweiding is natuurlijk geen luxe, maar een noodzaak, daar er veel monden gevoed moeten worden. Verkleining van het landbouwareaal door uitputting van de grond daarentegen is wel een kwestie van armoede. Dit verschijnsel doet zich voor bij tropische gebieden. Boeren branden stukken van de jungle plat, verbouwen dan op de door de as bemeste grond een paar jaar hun gewassen, waarna zij het uitgeputte gebied laten liggen. De bodem bevat te weinig voedingsstoffen om een nieuw regenwoud op te kunnen bouwen.

De waarheid ligt hier dus in het midden, zowel armoede als overbevolking bedreigen het milieu.

Er zijn echter nog meer kanteekeningen te plaatsen. Arme mensen hebben vaak veel kinderen, dat is waar, maar dat wil niet zeggen dat ze dat goed vinden. Ik heb in Peru

arme indianen gezien met grote gezinnen. Zij vroegen ons niet alleen om medicijnen maar ook om voorbehoedsmiddelen. Ze wilden niet meer kinderen. Ze hadden er geen geld voor en er waren ook geen voorzieningen om aan voorbehoedsmiddelen te komen.

Bij het overbevolkingsprobleem spelen religies vaak een negatieve rol. Zij willen niet aan gezinsbeperking meewerken. Ook in Rio maakte de Katholieke kerk zich daarin weer sterk. Dit in arme landen nog zeer machtige instituut wilde dat de overheid zich niet mag bemoeien met gezinsplanning en vindt dat de armoede, die de oorzaak van een groot kindertal is, bestreden moet worden. Bisschop Ernst schrijft dit in een ingezonden brief in de Volkskrant. Daarbij zegt hij zelfs dat de kerk niet tegen gezinsplanning is, als dat maar niet gedwongen gebeurt. De kerk is voor verantwoord ouderschap. Hij vindt dat de ouders in alle vrijheid zelf over hun kindertal moeten kunnen beslissen. Dit lijkt allemaal prachtig, maar de bisschop 'vergeet' een ding te vermelden. De Katholieke kerk is tegen het gebruik van voorbehoedsmiddelen. De bisschop verlangt van mensen, die kiezen voor weinig kinderen, dat ze in onthouding leven. Immers geoorloofde methoden buiten voorbehoedsmiddelen zijn onbetrouwbaar. Leven in onthouding is een tegennatuurlijke en onmogelijke opgave (die 75% van de priesters nog niet eens kan volbrengen) en dat weet de bisschop ook. Eigenlijk laat hij de mensen geen keuze. De paus zelf wilde het probleem van de voorbehoedsmiddelen niet eens bespreken met de Anglicaanse aartsbisschop. Hiermee komt het pleidooi van bisschop Ernst en van de Katholieke kerk ineens in een heel ander daglicht te staan, een onverdragelijk kwalijk daglicht.

DE AKKOORDEN VAN GLOBAL FORUM

Anderhalf jaar lang waren er concepten gemaakt. Twee weken lang kon iedereen er nogmaals praten over milieu en ontwikkeling. Global Forum kwam met een dertigtal akkoorden. In tegenstelling tot de politici had zij wel tot eensgezinde overeenstem-

ming kunnen komen. Hun verdragen gaven radicale oplossingen voor milieuproblemen, omdat zij minder gehinderd werden door politieke eigenbelangen. Ook onderwerpen die buiten het Politieke Rio waren gehouden, omdat ze te moeilijk waren, waren door Global Forum bediscussieerd. De verdragen waren recht voor zijn raap. Enkele opmerkelijke standpunten:

Biodiversiteit

De deelnemers aan Global Forum zijn tegen alle soorten patenten. De natuur is van en voor ons allen en geen melkkoe van enkelen. Dat betekent dat, hoewel de rechten van inheemse volkeren moeten worden gerespecteerd, ook zij planten die al eeuwenlang door hen worden gebruikt, niet mogen beschouwen als hun "intellectuele eigendom". Men weigert ook patenten toe te kennen aan het DNA van ieder levend wezen, zoals de (farmaceutische) industrie wil. DNA moet men volgens Global Forum niet zien als economische hulpbron. Ook mogen biotechnologen alleen experimenteren met genetische manipulatie als zij kunnen aantonen dat het onschadelijk is.

Klimaat

De uitstoot van rijke landen moet in 2005 25% minder zijn dan het was in 1990. Uiteindelijk moet de uitstoot met 60% verminderd worden.

Vrijhandel

De vrijhandel moet niet datgene zijn waarnaar we in de wereld moeten streven, maar juist zelfvoorziening en dat van onderop. Dat vermindert

afhankelijkheid en beperkt het gevaar van een ondragelijke schuldenlast.

Ook de schuldenhandel werd eensgezind afgewezen. Hierbij kan een land wat schuld kwijtraken als het aandelen weggeeft. Maar er kan ook natuur geruimd worden tegen lastenverlichting. Global Forum vindt dat de buitenlandse schuld zelf ter discussie moet staan.

Ook de kapitaalvlucht moet aangepakt worden. Geld verdwijnt vaak uit ontwikkelingslanden doordat rijken, vaak ook dictators en topambtenaren, het bijvoorbeeld in Zwitserland op de bank zetten. Het is een van de belangrijkste redenen van de armoede.

Bossen

Alle vijftig vertegenwoordigers van natuur- en bosbouwgroepen over de hele wereld waren voor een boycot van tropisch hout en tegen het veranderen van oorspronkelijk bos in

bomenplantages onder het motto: zeldzaam regenwoud is onaantastbaar. Er was ook veel gepraat over de mogelijkheid voor duurzaam geproduceerde bosproducten buiten de boycot en de controle. Voor het laatste had men te weinig tijd. Daarom willen bosbewoners laten bepalen of het hout duurzaam geproduceerd wordt.

De Maleisische groep zal waarschijnlijk het bossenverdrag niet tekenen, daar zij anders in hun land hun leven niet meer zeker zijn.

Defensie

Evenals de Wereldbank vindt Global Forum dat landen geen buitensporige bedragen mogen uitgeven aan defensie. Dit soort zaken vallen bij ontwikkelingslanden nooit goed als het rijke Noorden het zegt, maar bij Global Forum was Noord en Zuid het hier over eens.

Henny Brinkhof

LOF VAN HET ONKRUID

Godlof dat onkruid niet vergaat.
Het nestelt zich in spleet en steen,
breekt door beton en asfalt heen,
bevolkt de voegen van de straat.

Achter de stoomwals valt weer zaad:
de bereklauw grijpt om zich heen.
En waar een bom zijn trechter slaat
is straks de distel algemeen.

Als hebzucht alles heeft geslecht
straalt het klein hoefblad op de vaalt
en wordt door brandnetels vertaald:

'gij die millioenen hebt ontrecht:
zij komen - uw berekening faalt.'
Het onkruid wint het laatst gevecht.

Ida Gerhardt

Uit: "Verzamelde Gedichten"
(1985), blz. 525.
Athenaeum-Polak & Van Genneep.

De baai van Rio de Janeiro

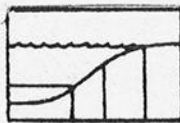
Rio de Janeiro stinkt ongelooflijk. In eerste instantie zou men denken dat de oorzaak gezocht moet worden in de oude, opgelapte auto's. Dit is echter ten dele waar, want het is de Baai van Guanabara die verantwoordelijk is voor de stank. De baai heeft een oppervlakte van 400 vierkante kilometer. Rio grenst er aan, en vanaf het mooie Flamengostrand kijkt men over de baai. Veel mensen uit Rio zeilen in de baai of vissen er. De oorzaak van de vervuiling is onder andere dat een groot deel van het huishoudelijk afvalwater dagelijks in de baai terecht komt. Veertig procent wordt niet door het rioolstelsel opgevangen. Afvalwater dat uit de krottenwijken op de bergen afkomstig is (en waar elke sanitaire voorziening ontbreekt), stroomt langs de goten naar beneden. Nog grotere vervuiling echter komt van de grote industrieën rond de

men goede sier kon maken bij de congresgangers. Nu, na afloop van het congres is de kans klein dat de financiële middelen gevonden zullen worden om de baai op te knappen. Twintig jaar geleden was er een eerste onderzoek naar de situatie van de baai. Daarna volgden andere onderzoeken. De gegevens die men nu heeft zijn vrij algemeen, het ontbreekt nog aan deskundige informatie. Wel concreet zijn de volgende getallen, die dr. Eduardo Corta, initiatiefnemer van de Ecotech-conferentie verstrekt: aan de baai zijn vijfduizend fabrieken gevestigd, twee havens, zestien scheepswerven en een raffinaderij. Samen lozen ze per jaar 7000 ton koolstofverbindingen, 12.000 ton hydrocarbonaten en bijna 15.000 ton vaste stoffen in de baai.

Sinds kort is bekend geworden dat de Wereldbank het schoonmaken gaat financieren. Eerst zal door de We

MILIEU

RONDON

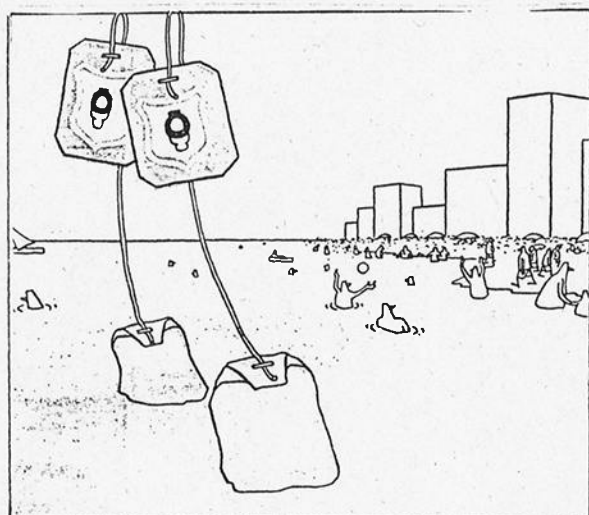
baai. Al het afval wordt zonder zuivering geloosd.

Tegelijk met de UNCED-conferentie vond in Rio de Janeiro een zeven dagen durend "Ecotech" congres plaats. Een van de punten op de Ecotech-agenda was het opknappen van de baai. Een jaar geleden waren er geruchten dat de stevige opknopbeurt nog voor het begin van de UNCED-conferentie zou plaatsvinden, zodat

reldbank een onderzoek naar de situatie van de baai plaatsvinden. Ecotech heeft dr. Giles Philips ervoor in dienst genomen. Hij is verantwoordelijk voor het schoonhouden van de Thames, en ziet wel een oplossing voor het karwei. De grootste problemen verwacht men door corruptie van de industrieën. Deze zijn bijna niet te controleren.

De firma Stork heeft een melkfabriek aan de baai. Er wordt door Stork momenteel veel onderzoek verricht naar de reiniging van afvalwater. Men wil met de opgedane kennis de andere firma's aan de baai benaderen.

Er is in Brazilië nog weinig onderzoek verricht naar milieutechnieken. Men twijfelt er dan ook niet aan of er valt op dat gebied een grote markt aan te boren.

"Vegetarische taxi"

Als liefhebber van de vegetarische keuken, dacht ik in eerste instantie dat het bij dit bericht om een vleesloze variant ging van de hamburger. Maar het gaat om meer. Sinds kort is er milieuvriendelijke brandstof gemaakt uit oliehoudende zaden, zoals soja en zonnebloem. In Duitsland (Freiburg) tanken de taxichauffeurs deze brandstof. Een proefproject dat recent gestart is met dertig bio-taxi's is een groot succes geworden. Het publiek was enthousiast. Er worden nu een paar biodiesel fabrieken gebouwd. Want binnen drie jaar wil men tweederde van alle Duitse taxi's op vegetarische brandstof laten lopen. Biodiesel is veel minder milieuvervuilend dan fossiele brandstoffen. De uitstoot van roetdeeltjes bedraagt de helft en er wordt geen "extra" CO2 in het milieu gebracht, want de kooldioxide is afkomstig van

In Turijn, Genua, Florence, en in Kiel en Zurich rijden al bussen die door planten-olie worden aangedreven.

Het congresgebouw Scala in Milaan wordt met vegetarische oliën verwarmd.

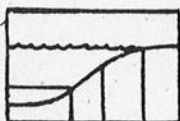
Nederlandse biodiesel

In de provincie Flevoland wordt een proeffabriek gebouwd voor de productie van biodiesel. Volgend jaar gaat de fabriek draaien. De bouw zal rond de vijf tot tien miljoen gulden kosten. Er zullen op korte termijn enkele duizenden hectares koolzaad nodig zijn. Dat is niet zoveel, maar volgens insiders moeten we het in Nederland juist hebben van kleinschalige projecten.

TNO heeft echter wat roet in het eten gegooid, want uit onderzoek is gebleken dat het rendement van de

MILIEU

RONDON

plantaardig materiaal en maakt deel uit van de natuurlijke kringloop. Wel zijn de kosten van biodiesel aanmerkelijk hoger: prijsverschil van 100 tot 150%.

Het Ministerie van Milieu in Bonn zegt het project in Freiburg met grote belangstelling te volgen.

In de herfst wil men ook een project starten in Berlijn, met 200 taxi's. Het is de bedoeling dat in 1995 zelfs 40.000 taxi's op biodiesel rijden.

Voor de teelt van de zaden werd de Duitse vereniging van boeren benaderd. Per jaar zijn 280.000 ton aan vegetarische oliën nodig. De Duitse landbouw zou dit kunnen leveren.

Een Italiaanse onderneming zal een fabriek bouwen in het (Oostduitse) Brandenburg, voor de chemische verwerking van zaden in oliën. In dat gebied zullen op grote schaal de zaden worden verbouwd.

verbouw van oliediesel niet zo groot is. De boer moet er in de vorm van kustmest, brandstof, bestrijdingsmiddelen enz. zoveel energie instoppen dat dat nog maar nauwelijks opweegt tegen de opbrengst aan dieselolie. Zij heeft het advies uitgebracht om in plaats van koolzaad of suikerbieten populieren of olifantengras te verbouwen. Dat groeit namelijk zeer snel en vergt nauwelijks onderhoud of grondbewerking. Het gras en hout zou men dan in daarvoor aangepaste elektriciteitscentrales kunnen verstoken.

Adri Versluis

EEN ANDERE KIJK OP NEDERLAND EN HAAR BEWONERS

Dat is de titel van de op schrift gestelde onderzoeksresultaten van een project van de Alliantie van Noordelijke Mensen voor Milieu Ontwikkeling, en de Nederlandse Alliantie voor Duurzame Ontwikkeling. (In "Milieu Rondom", nr.67, hebben we er in het kort al over geschreven.) Het rapport geeft een Derde Wereld-visie weer op duurzaamheid in Nederland. Bij alle activiteiten rondom de conferentie in Rio vonden we het belangrijk om te vermelden hoe het Zuiden het Noorden analyseert, in plaats van omgekeerd. Want ook de stem van het Zuiden is van groot belang in de discussie over een duurzame samenleving. Het moet gezegd, het is een zeer rake kijk op onze samenleving.

WELKE MENSEN HEBBEN HET RAPPORT GESCHREVEN?

1. Mercio Gomes

Onder-secretaris van Cultuur van de Staat, Rio de Janeiro, Brazilië. Hij heeft, als cultureel antropoloog, verschillende groepen Indianen in het Amazonegebied bestudeerd, en heeft het boek "Indianen en Brazilië (in het Portugeesch) geschreven. Hij is professor Culturele Antropologie aan de Universiteit in Sao Paulo. Hij is voorzitter van een organisatie die zich richt op de politieke en culturele veranderingen in de Braziliaanse maatschappij.

2. Chandra Kirana

Zij is directrice van een milieu-organisatie in Solo, Indonesië, en schrijft al vele jaren over een breed scala van milieu-thema's.

3. Sami Songanbele

Een landbouwkundige uit Tanzania, werkzaam bij het Kilombero Suikerbedrijf. Zij heeft ervaring op het gebied van landbouw, irrigatie en onderwijs, en weet veel van erosie en de problemen van ontbossing in haar regio. Ze werkt voor een organisatie die onderwijs geeft aan boerinnen.

3. Rajiv Vora

Hij is socioloog en komt uit India. Als onderzoeker werkt hij bij de Gandhi Vredesstichting in New Delhi.

Ruim zes weken verbleven de auteurs in Nederland. Ze namen meer dan twintig interviews af, praatten met meer dan veertig vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, universiteiten, ministeries, personen van kerkelijke instanties, vredes-, milieu

en ontwikkelingsorganisaties. Ze doorkruisten het hele land per trein, bus, taxi, boot, en op de fiets, op weg naar de bijeenkomsten. Ze lazen honderden pagina's literatuur die voor hun onderzoek van belang waren. Binnen twee weken maakte de groep een overzicht van de inhoud van de te maken studie en verdeelde het werk.

Hun indrukken werden ook bepaald door wat ze zagen op straat, in de supermarkt, in het cafe en bij de mensen thuis. Al deze losse eindjes knoopten ze aan elkaar tot het geheel dat uiteindelijk het patroon van een cultuur vormt. Ze komen alle vier uit het Zuiden, met elk een zeer verschillende achtergrond. Ze keken dus ieder op hun eigen manier naar de Nederlandse samenleving. Echter, door hun gemeenschappelijke sociale en culturele ervaringen, was er ook een gemeenschappelijke basis.

ZUIDERLINGEN - NOORDERLINGEN.

Ze beginnen met de vraag waarom zij Zuiderlingen genoemd worden, en de Westerse wereld zich het Noorden noemt. Dit verschijnsel schijnt halverwege de jaren tachtig te zijn ontstaan, maar is pas echt in gebruik geraakt toen de Berlijnse Muur neergehaald werd. Er kwam daardoor een nieuwe uitdaging voor Europa om haar economische en politieke invloed snel uit te breiden. Mede door de wil van de Oost- en Midden-Europese staten om zich aan te sluiten bij de superrijke levensstijl van hun Westerse burens ontstond er al gauw een integratie van deze landen in het centrum van Westerse macht. Al snel raakte de naam "het Noorden" in zwang. Het verhult volgens de auteurs een politiek proces, waarin

doelen als groei en politieke macht centraal staan. Een van de uitdagingen waarmee dit machtscentrum geconfronteerd wordt is het milieu-probleem. Zo werd de wereld in twee helften verdeeld en de andere helft werd "het Zuiden" genoemd, en aan haar lot overgelaten.

De auteurs wijzen erop dat er ook een "Zuidelijke" kijk op het milieu bestaat, en dat die niet gescheiden kan worden van de problemen die met ontwikkeling te maken hebben. De term "ontwikkeling" zal opnieuw gedefinieerd moeten worden, evenals de term "duurzaamheid".

HISTORISCH PERSPECTIEF.

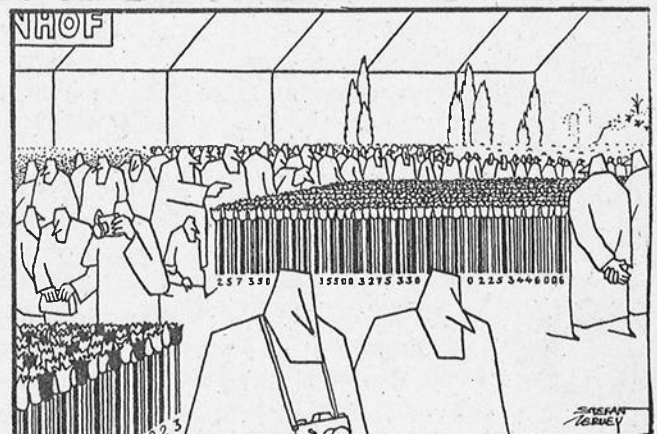
De opbouw van de Westerse beschaving heeft een nieuwe holocaust gebracht: die van de vernietiging van de aarde. Dit alles is, historisch gezien, begonnen met het kolonialisme. De huidige situatie van steeds verdergaande achteruitgang ontstond door de koloniale rooftochten, en de omvorming die daarop volgde van politieke, economische en culturele systemen en morele basisbegrippen. De Europeanen vonden werkelijk dat hun eigen systeem modern en universeel was. Daarom wilden ze de gekolonialiseerde landen hun norm opleggen. Historisch materiaal toont ons dat er al ver voor de Europese overheersing in Amerika, Afrika en Azie samenlevingen waren die cultureel volwassen en rijk waren, zonder dat het evenwicht van de natuur vernietigd werd. De samenlevingen in India en China, de beschavingen van de Maya's en de Inka's en de Moslims: allemaal levende en rijke culturen, met een eigen filosofie, politieke structuur, wetenschap en technologie. Door alle andere culturen van de hand te wijzen en te stellen dat de toekomst van alle samenlevingen in de wereld bestaat uit deelname aan het Westerse systeem, is het propageren van de "duurzame ontwikkeling" in essentie een steun aan de Westerse manier van leven. Het lijkt er volgens de auteurs op dat het Noorden haar eigen cultuur zeer waardeert, en deze het beste vindt voor de gehele wereld. Het resultaat daarvan is een zeer beperkte kijk op de milieucrisis.

Dit negatieve aspect heeft uiteindelijk toch iets positiefs opgeleverd. De huidige milieucrisis dwingt het Noorden om naar andere culturen in Latijns Amerika, Afrika en Azie te kijken. Het Noorden begint zich te realiseren dat de natuur allesomvattend is en dat de mens er slechts deel van uitmaakt.

OP ZOEK NAAR DE NATUUR IN NEDERLAND.

De vier mensen, afkomstig uit de wereld met minder materiële welvaart, kregen op hun tocht door Nederland veel verschillende indrukken te verwerken. Over de indrukken tijdens de eerste treinreis en het daaropvolgende bezoek aan Amsterdam, laat ik hen zelf aan het woord:

"Buiten ontvouwt zich een beeld van orde. Leuke huisjes tussen houtwallen, nette boerderijen, weidengronden die groener zijn dan je je kunt voorstellen met daarin schone en stevige koeien. Waterrijke sloten verdelen het land in keurige kavels. Soms zie je velden van helder gekleurde bloemen en monoculturen met groente. Het platteland loopt als vanzelf over in de stad. Veel fabrieken, schoon en netjes. Auto's en vrachtauto's glijden voorbij, zonder een spoor achter te laten - zoveel auto's, en niet een laat een spoor van zwarte verstikkende rook achter. Het station uit, Amsterdam in. Alles wat je maar wenst, uit alle uithoeken van de wereld, wordt hier in de glitterende winkels tentoongesteld, ons uitnodigend binnen te komen. We komen langs een bloemenwinkel en een psychedelische samenstelling van kleuren raakt onze ogen. Het is nauwelijks te verwerken.

Inhaleerden we teveel hasj, bij het passeren van de coffee-shops? Is ons blikveld zo vernauwd? Elk type bloem lijkt aanwezig te zijn. Elke kleur, elke vorm, alles even uniform gemaakt met een overdreven precisie. De rozen zijn te rood, de varens te groen. Alles erg netjes en berekend. Dit kan alleen maar een droom zijn".

DE LANDBOUW.

De onderzoekers hielden interviews met boeren en mensen op het Ministerie van Landbouw. Van de Nederlandse grond wordt zestig procent gebruikt voor de landbouw en veeteelt. Dat is minder dan eenderde van wat nodig is voor de Nederlandse productie en export. Dat komt omdat het vee soja en tapioca eet, afkomstig uit voornamelijk Brazilië en Thailand. Een moderne vorm van kolonialisme. Nederland is een van de topproducten op het gebied van landbouwproducten in de wereld. Bij dit hoge productie-niveau is haar bodem een van de meest vervuilde van de wereld. Een rekensom liet zien dat er in de veeteelt acht dieren per Nederlander zijn. Mest is een van de belangrijkste milieuproblemen in Nederland. Omgerekend per hoofd van de bevolking: 6.8 kg mest per persoon per uur! Per jaar produceren 120 miljoen dieren ongeveer 110 miljoen ton mest: de helft hiervan wordt gebruikt in de landbouw. De rest verdwijnt in het milieu: komt in de bodem terecht, vergiftigt het drinkwater, en daalt neer als zure regen.

Het energiegebruik van het boerenbedrijf is enorm gestegen: 80% wordt gebruikt voor de verwarmde kassen. Zo kan men in de winter zomergroenten produceren voor de verwerende Europese consument. De boeren worden betaald voor de hoeveelheid, niet voor de kwaliteit. De auteurs vinden dat het goed zou zijn als de boeren de "Kleine Aarde" bezoeken en daar de milieuvriendelijke praktijk leren. Daar kan men leren om ook een hoge productie te bereiken met gezondere methoden. Ook zou het goed zijn als boeren gingen kijken naar de effecten van hun praktijken in de Derde Wereld. Een uitwisselingsprogramma zou heel zinvol kunnen zijn.

Het conflict tussen landbouw en natuur werd heel duidelijk ervaren op het eiland Texel, waar veel weilanden zijn en waar de trekvogels in het najaar uitrusten. De vogels, vooral de ganzen, eten veel gras. De boeren zien deze vogels als concurrenten voor hun vee, en schieten ze af of jagen ze weg. Zo trekken ze van het ene veld naar het andere. Juist op het eiland Texel is alles aanwezig om een "natuurlijk" systeem te verkrijgen: veel soorten vogels en een rijke flora. Het zou prachtig zijn als daar geen landbouwgif en intensieve veeteelt plaatsvond, maar de Nederlander laat het links liggen.

De schrijvers van het rapport pleiten voor uitbreiding van de biologisch-dynamische landbouw methode; omdat met dit systeem de uitstoot van ammoniak met 76% zal dalen, en er geen chemische bestrijdingsmiddelen meer gebruikt zullen worden. Kort maar krachtig stellen ze dat de Nederlanders hun overdreven welvaart maar moeten verlaten en simpel gaan leven, zodat anderen simpelweg kunnen overleven.

DE INDUSTRIE

De industriële sector in dit land wordt als heel energie-intensief ervaren (50% van de totale uitstoot van kooldioxide). Voor iemand uit het Zuiden vinden ze de wijze waarop de Nederlanders hun goederen verpakken wel het meest verbazingwekkend. Al die verpakkingen leveren het afval voor de verbrandingsovens. Boeren werden zelfs gedwongen hun melk weg te gooien, omdat ze de koeien onder de rook van die ovens lieten grazen! De aanwezigheid van PCB's in het zeewater - vooral in de Waddenzee - leidde tot verminderde voortplanting van vissen en tot vergiftiging van zeehonden. Kleine hoeveelheden PCB's zijn zelfs giftig, en worden al aangetroffen in de moedermelk van de zeehonden.

HET BROEKAS-EFFECT.

De Nederlanders hebben veel belang bij dit onderwerp. Zestig procent van het land ligt onder het zee-niveau. De boeren gebruiken veel

kassen; de Nederlanders kennen dus het verschijnsel broeikas. Toch wordt dit gevaar alleen maar gezien als een mogelijk negatief effect in de verre toekomst. Voor niet-Nederlanders is het onbegrijpelijk dat de Nederlanders zich geen zorgen maken dat hun laagliggende land zal onderlopen door een dijkbreuk. Want, ondanks de ramp van 1953 in Zeeland, vertrouwt de Nederlander op een systeem van bescherming dat al 700 jaar geschiedenis maakt. Het gebrek aan interesse in het broeikas-effect heeft alles te maken met de neiging van de Nederlanders om grote problemen aan de kant te schuiven. Dit probleem zou kunnen betekenen dat zijn of haar levensstijl zou moeten veranderen, en dat daarmee de verworvenheden die bereikt zijn, opgegeven moeten worden.

AUTO'S.

De industrie en landbouw zijn grote vervuilers die aan het broeikas-effect bijdragen, maar de meest zichtbare vervuilers zijn wel de auto's. Vijftien miljoen Nederlanders bezitten ongeveer zes miljoen auto's. Dat aantal zal stijgen tot acht miljoen in het jaar 2010. De auto's zijn een sociaal en een persoonlijk object. Ze zijn het meest zichtbare symbool van iemands positie. De auto betekent voor veel mensen een versterking van de identiteit. Een onderzoek naar het gedrag van consumenten toonde aan dat ze een verlengstuk zijn van de persoonlijkheid van mensen. Ze geven een gevoel van vrijheid. Het is ver-

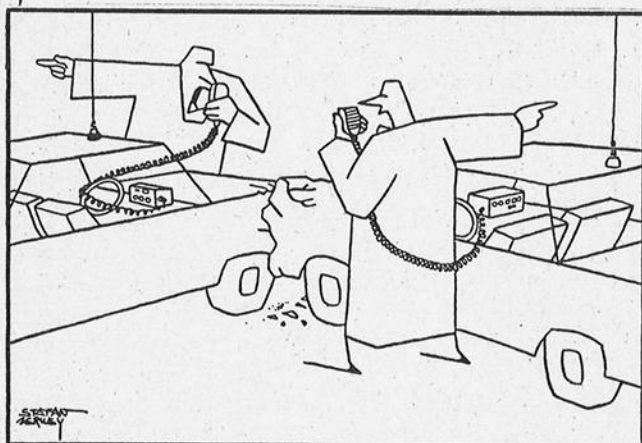
trouwer en geeft een veiliger gevoel dan bijvoorbeeld vervoer per trein. Zullen de Nederlanders dus ooit in staat zijn de comfortabele auto te laten staan? Zelfs als de benzine zal stijgen tot vier gulden per liter in het jaar 2000, zal de Nederlander dat met een gevoel van onvermijdelijkheid accepteren. Door groei van het verkeer is er: toenemend versnippering van het landschap, belangrijke bijdrage aan de zure regen, grootste bijdrage aan het broeikas-effect. Vervuilende stoffen: vluchtige koolwaterstoffen, lood, zwaveldioxide, stikstofoxiden en roetdeeltjes. Elk jaar zijn er door het verkeer in Nederland tussen de duizend en vijftienhonderd dodelijke ongelukken. Elk jaar worden ongeveer een half miljoen auto's aan de kant gezet. Tot slot van het onderwerp "auto" een citaat uit het rapport:

"De gemiddelde autogebruiker rijdt in Nederland per jaar ongeveer 20.000 kilometer met een gemiddelde snelheid van dertig kilometer per uur. Dat betekent dat hij of zij ongeveer 74 werkdagen per jaar in de auto zit. Het is niet voor niets dat de auto een verlengstuk van het huis is geworden".

De vier gasten uit de Derde Wereld kwamen al snel tot de conclusie (wat wij zelf ook wel weten), dat de Nederlander dit moderne wonder niet snel aan de kant zal zetten.

VERSLAafd AAN WELVAART.

Geconstateerd wordt dat de Westerse samenleving en haar Noordelijke bewoners hopeloos verslaafd zijn aan een soort drug. De drug die welvaart heet. Ik citeer weer de vier Zuidelingen: "Want hoe duidelijk je ook zegt dat dit gedrag vernietigend is voor zichzelf en anderen, ze zullen toch doorgaan. Ze kunnen dit niet meer in de hand houden, nemen steeds meer en meer. De enige manier is om ze met geweld te stoppen. Duurzaamheid in Nederland zal nooit mogelijk zijn zonder grote offers te brengen. Er is teveel "wishful thinking", alsof tijd gekocht kan worden, terwijl effectief handelen nodig is."

HOLISTISCHE VISIE.

Om tot een diepgaande dialoog tussen alle partijen te komen, is volgens de auteurs een holistische visie van de mensen in het Noorden nodig. Want de natuur omvat veel meer dan de planeet Aarde. Het is het gehele universum: zon, maan, sterren, de atmosfeer, de ozonlaag en al het andere. Mensen zijn slechts een deel van de natuur. Op het moment dat mensen het evenwicht in de natuur vernietigen, brengen ze zichzelf in gevaar. De natuur zal dan wel weer opnieuw een balans zoeken, misschien zonder de mens. De natuur kan alleen gezien worden op een holistische, humanistische wijze. Vanuit holis

tisch perspectief gezien, zijn al de genoemde problemen symptomen van een ziekgemaakte natuur. Vanuit de holistische visie betekent natuurbescherming "duurzaamheid". Vanuit de Nederlandse visie is natuur vaak een element wat verveling kan bestrijden.

Het bovenstaande is de visie van de vier mensen uit de Derde Wereld. Als vier andere personen uit de Derde Wereld het onderzoek hadden verricht en het rapport hadden geschreven, was het misschien in een andere vorm verschenen, maar de indrukken, ervaringen en conclusies waren zeker dezelfde gebleven!

Adri Versluis

De Werkgroep Milieubeheer Groesbeek organiseert regelmatig informatie-avonden. De onderwerpen die dan aan bod komen, handelen over natuur, landschap en milieu van Groesbeek en de rol die de mens daarin speelt. Een greep uit de onderwerpen die tot nu toe aan bod gekomen zijn:

- Vogels in Groesbeek
- De jacht en wildbeheer in Groesbeek
- Het vuilstort De Dukenburg bedreigt het natuurreservaat De Bruuk De Steenmarter
- Het beheer van het Groesbeeks bos
- Openbaar vervoer in Groesbeek

Wie interesse heeft in deze avonden, kan een uitnodiging ontvangen, die voor iedere avond aan belangstellenden toegezonden wordt. Bel even naar het secretariaat: Ferdinand ter Schure tel: 08891-71214 of stuur onderstaande kaartje naar Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, Postbus 26, 6560 AA Groesbeek.

hierlangs afknippen

Naam.....

Adres.....

Postkode en Woonplaats.....

Wil graag voortaan een uitnodiging ontvangen voor de informatie-avonden van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek.

Op deze pagina's twee foto's die de Groesbeekse en ook de Nederlandse milieuproblematiek symboliseren.

Op onderstaande foto zien we een klein stukje van de Hobbemaweg op een normale avond. Wat opvalt is hoezeer de auto hier het straatbeeld bepaalt. Er is nauwelijks nog ruimte voor kinderen om op straat te spelen. Ergens anders is minstens nog eens zoveel ruimte gereserveerd zodat er plaats is voor de auto als hij op een plaats van bestemming is. Daarnaast is Nederland een wirwar van asfaltwegen, waarop ze kunnen rijden, meestal een persoon in een auto. Groesbeek is dan nog een relatief stille gemeente, maar ook hier is altijd motorgeluid te horen. Alleen tijdens de kleine uurtjes en tijdens een belangrijke voetbalwedstrijd is het nagenoeg stil.

De auto neemt niet alleen overal visueel en auditief aanwezig het is ook een bron van vervuiling. Van de uitlaatgassen merkt de automobilist zelfs nauwelijks iets, maar een fietser of hardloper die zich inspant en veel zuurstof nodig heeft, slaan de gassen op de adem en wie uit de bergen in het buitenland terugkeert, ruikt de eerste dagen overal de uitlaatgassen. Op windstille dagen leveren ze een belangrijk aandeel aan de smogvorming, die zich als een grauwe deken over Nederland uitspreidt.

De auto verbruikt veel energie. Niet alleen als hij rijdt, maar de produktie ervan kost nog meer energie dan hij de rest van zijn leven zal gebruiken. De harde lakken zijn zeer vies.

Tenslotte is de auto gevaarlijk en kost zij jaarlijks aan vele mensen het leven.

Aan de andere kant is de auto heilig. Er wordt heel veel geld besteed aan het hebben van zo'n voertuig. Eigenlijk kan niemand zonder. Want zelfs ondanks "het kwartje van Kok" ging niemand een kilometer minder rijden.

Aan de auto's is de rijkdom van een land af te lezen. In een arm land als Peru rijden bijna alleen maar wrakken, vaak zonder spatborden en vol grote dicht geplamuurde roestgaten. In Nederland glimt het allemaal als een spiegel. De ene is nog duurder en groter dan de ander. Wij bulken van de weelde.

De koeienweide symboliseert ook het Groesbeekse en Nederlandse milieu. De weilanden zijn eentonige groene lakens, waar nauwelijks plantensoorten groeien, die daar spontaan opgekomen zijn. Durven ze zich toch te manifesteren dan worden ze of vertrapt door de vele hoeven die per hektare rondstappen of ze worden doodgespoten met insecticiden. Het grasland is zo goed ontwaterd, dat het karakteristieke natte Nederlandse verdwenen is. Door ruilverkaveling zijn oneffenheden die nog voor enige variatie zorgde geegaliseerd. Sloten en beken zijn rechtgetrokken. Houtwallen opgeruimd. Een groene woestijn is alles wat rest.

Er wordt zoveel mest uitgereden dat het in de sloten en het grondwater terecht komt. Via de lucht komt de mest zelfs in de bossen terecht, waar zij samen met de uitlaatgassen van fabrieken en auto's zorgen dat het bos ziek wordt van de zure regen en het drinkwater langzaam maar zeker bemest raakt en daardoor ondrinkbaar wordt. Het vermeste grondwater tast de laatste bloemrijke natuurgebiedjes aan. Het landschap heeft haar charme grotendeels verloren. Geen boer ter wereld produceert zoveel per hektare als de Hollandse. De keerzijde is dan ook duidelijk zichtbaar.

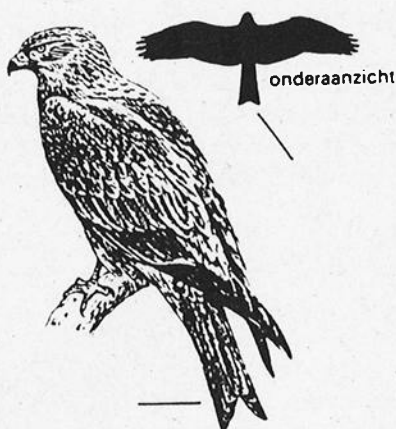
Zowel landbouw als de auto geven aan hoe moeilijk de oplossingen voor de milieuproblemen zijn, ook, of misschien zelfs, in een rijk land als het onze. Het autoverkeer aan banden leggen, is ondenkbaar. "De auto kan misschien wel een dagje zonder je, maar ook niet langer". Er zou een revolutie losbarsten als de 'vrijheid' van de auto afgenomen zou worden, ook al zou het Openbaar Vervoer sterk verbeterd worden.

De landbouw aanpakken zou ook tot opstanden leiden, want de boeren moeten nu al grote milieuinvesteringen doen. Om dat te kunnen betalen, moeten ze meer gaan produceren. Ecologische landbouw is misschien een alternatief, net zoals de fiets, de bus of de trein dat in veel gevallen voor de auto is.

Voordat ik begin met de waarnemingen waar heel wat vogelaars van zullen opkijken, moet ik eerst wat rechtzetten. In het vorige nummer stond dat ik op 15 februari een Ruigpootuil gezien had. Dat klopt niet, het moet een Ruigpootbuizerd zijn! De Ruigpootuil is namelijk een stuk zeldzamer en komt maar op 1 tot 2 plaatsen in Nederland voor.

Maar nu wat ik gezien heb, en dat is niet niks. Ik had een week vakantie dus ben ik veel weg geweest.

We beginnen op 19 april in de Ooy. Bij de Kaliwaal, een grindgat tussen Erlecom en Kekerdom kom ik een mede-vogelaar tegen. Ik wil mijn telescoop pakken, roept hij ineens: "Een Wouw!" Blijkt er een Zwarte Wouw over te komen vliegen. De licht gevorkte staart, die kenmerkend is voor wouwen, heb ik helaas niet gezien, omdat hij van ons af vloog, maar de lichte kop wel. De Zwarte Wouw zie je niet vaak in Nederland.

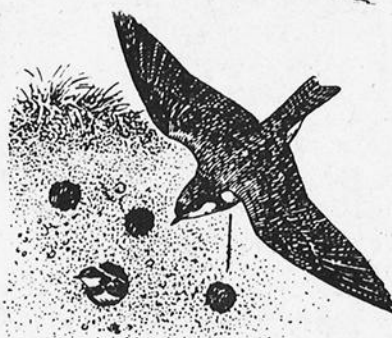
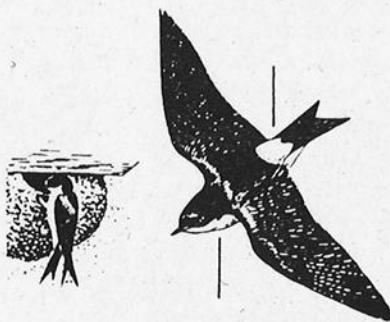
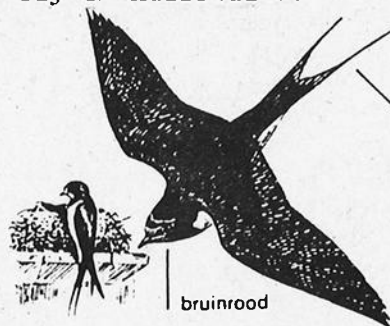

Zwarte Wouw

Zijn neefje de Rode Wouw, die een diep ingesneden gevorkte staart heeft, zie je wel vaker. De Zwarte Wouw leeft meer oostelijk in Europa: Zuid-Duitsland, Zwitserland, Frankrijk etc. Hij is altijd in de buurt van rivieren te vinden, vaak in groepjes.

Deze dag zag ik ook de eerste Oeverzwaluw en de eerste Huiszwaluw. Beide soorten lijken een beetje op elkaar. Anders dan de Boerenzwaluw hebben ze een kortere gevorkte staart en zijn ze wat gedrongener. Beide zijn wat gedrongen en scheren vaak over het water. De Oeverzwaluw is echter bruin en niet zwart, zoals

de Huiszwaluw en hij heeft geen witte vlek boven zijn staart, die zo opvalt bij de Huiszwaluw.

Van boven naar beneden: Boeren-, Huis- en Oeverzwaluw.

20 april fiets ik weer in de Ooy. Ik kom bij de Ooijse Graaf, een oude afgesneden rivierarm van de Waal bij Erlecom, waar ik een Bruine Kieken-dief mannetje met nestmateriaal aan het slepen is. Ik besluit hem te volgen met de telescoop. Plots zie ik op de achtergrond vaag iets roods. Ik stel de telescoop scherp en zie een IJsvogel mannetje. Hij zit op een stokje, duikt twee keer in het water, maar keert zonder visje terug. Een prachtgezicht en al die kleuren!

23 april zie ik op de Ashorst een paartje Roodborsttapuit met nest-

materiaal slepen in de wegberm. Het zijn prachtig gekleurde vogeltjes, die jammer genoeg door intensivering van de landbouw steeds zeldzamer worden. Glukkig zitten ze hier nog. Een week later is de berm gemaaid, weg nest !!!

In de Bruuk hoor en zie ik de eerste Koekoek, de eerste Nachtegaal en de prachtige knalgele Wielewaal! In de Bruuk de Wielewaal een onregelmatige gast en dan al zo vroeg!

24 april fiets ik, op weg naar de Ooij, op de Ketelstraat. Hoor daar een vreemd geluid. Een Grote Lijs-ter? Ik stap af en kijk, zie een merelachtige vogel. Kijk met de kijker en zie dat het een Beflijster is. Een vrouwtje. Een mannetje beflijster lijkt op een mannetjes merel, maar heeft een helder witte halvemaanvormige borstband en is dus makkelijk van de merel te onderscheiden. Het vrouwtje Beflijster lijkt op een vrouwtjes merel. Ze is dus bruin. Ook zij heeft eenzelfde borstband, doch die is lichtbruin en spring daardoor niet zo in het oog als bij het mannetje beflijster. Hij was toch duidelijk te zien. De Beflijster broedt in de bergen (Alpen, Pyreneeën, Karpaten) en in Scandinavie. Het is dus een doortrekker. In de Ooijpolder zie ik nog een tapuit.

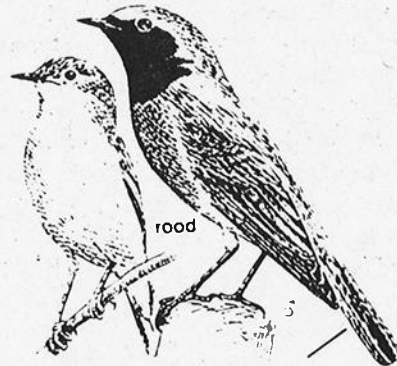
30 april hoor ik in de Bruuk de eerste Sprinkhaanrietzanger.

3 mei weer naar de Ooij. Op de Kaliwaal zie ik een Zwartkopmeeuw. Dat is een meeuwensoort, die iets groter is dan de Kokmeeuw. Zijn zwarte kap loopt tot op de schouders. Hij heeft geen zwarte punten aan zijn handpennen, zoals de Kokmeeuw heeft. Het is een zeer zeldzame broedvogel in de duinen en wie weet nu op de zandige oeverwal van de Kaliwaal.

5 mei zie ik in de Ooij een roepende Buidelmees. (Nieuwe soort voor mij). De Buidelmees broedt pas sinds kort in Nederland. Een schitterende bruine vogel met een grijze kop en een zwart masker op. Hij maakt een buidelvormig nestje in wilgen.

Diezelfde dag zie ik op weg naar

school op de Leppert een Gekraagde Roodstaart. Op 20 mei zie ik er een in het Binnenveld en op 12 juni op de Gooise Weg. Mooi vogeltje met zijn rode borst en ondervleugel, zijn zwarte keel, witte petje, grijze rug en rode staart, die hij nooit stil kan houden.

Gekraagde Roodstaart

In het Groesbeekse Bos, vooral langs het schelpenpaadje langs het spoor laten de hele tijd ongeveer 3 Fluïters hun trillende roep horen.

23 mei hoor ik in de Duffelt de eerste Spotvogel zingen. Dit geelachtige vogeltje zit vaak dicht bebladerde bomen te "spotten". Spotten is het imiteren van (vogel)geluiden. De Spotvogel is daar meester in. (Bij de Oude Drulse Weg bij zit er ook een (Henny Brinkhof)).

Verder in de Duffelt de eerste Bosrietzanger, een vogel die veel lijkt op een Kleine Karekiet, maar anders fluit en dat net als de nachtegaal ook 's nachts pleegt te doen.

Een bijzonderheid die dag was het Paapje, een neefje van de Roodborsttapuit met roze buikdelen, zwarte wangen en een bruin gevlekte rug. Het is een nieuwe soort voor mij.

In de Ooij zie ik bij de Oude Waal, vlakbij Nijmegen, nog een Grote Karekiet, terwijl hij in een rietstengel zijn steeds naam roept en op de terugweg bij de Ooijse Graaf nog de eerste Boomvalk.

29 mei een waarneming, waarvoor je heel veel geluk moet hebben. Ik liep in de Bruuk, waar het eigenlijk veel

te druk was om iets bijzonders in de kijker te kunnen krijgen. Langs een van de hoofdpoelen hoor ik gekrijs en gepiep. Ik besluit te gaan zitten om te zien wat het is. Het pad is wonderwel verlaten. Ik zie bij een drassig gebied, tussen de rietstengels een zwart kuiken zitten met een witte snavel. Ik weet niet wat dat moet zijn. Dan voegt zich een tweede kuiken bij het eerste en er volgt er nog een. Pas wanneer de moeder met haar rode, ietwat gebogen snavel naar haar kuikens komt, weet ik wat het is: Een WATERRAL. Prachtig, vooral wanneer er nog een kuiken bij komt (oftewel 4 waterralkuikens en hun moeder). De Waterral is familie van het Waterhoentje, maar heeft

naast de zojuist beschreven lange snavel een bruine rug en een blauwgrijze buik. En prachtige zwarte flanken met fijne witte verticale strepen. Het valt op dat de Waterral net iets kleiner zijn dan ik dacht. Verder vallen me de voor deze moerasvogel onontbeerlijke lange tenen op en het enigszins platte lichaam. Pas wanneer er weer mensen aankomen, die te hard praten, lopen ze weg. Als eerste de moeder, want de kleintjes zijn nog niet zo schuw.

1 juni zie ik bij Cantecleer een Bonte vliegenvanger. Volgens Henny Brinkhof zit er bij het hotel de Wolfsberg ook een.

Veel (vogel)plezier
Raymond Klaassen

ECOLOGIE BEGINT BIJ JEZELF

Deze zin werd op 4 juni 1992 geuit door Vivaldo Neves, een Braziliaanse ingenieur, die de deelnemers aan de schaduwkonferentie in Rio de Janeiro, zijn boodschap wilde mededelen en daarom iedere dag bij de ingang van het conferentiepark zit, met een bordje met de tekst: "The key is in your body". Volgens Neves is het evenwicht tussen lichaam en geest verstoord en komen daar alle problemen van. Helaas liet de Volkskrant, die de man dit opmerkelijke standpunt liet verwoorden niet langer aan het woord om zijn ideeën nader toe te lichten en deed het af als een "eenmans holistische" aktie.

Toch is dat wat de man ten berde bracht mogelijk van groot belang.

Bij het zoeken naar oplossingen voor de ontstane milieukrisis is het van groot belang dat er gekeken wordt naar hoe de mens gekomen is tot een gedrag, dat uiteindelijk zijn eigen leefmilieu dreigt te vernietigen. Daarbij speelt zijn houding jegens de natuur een sleutelrol. Immers het idee van de mens om boven de natuur te staan en vrijelijk over haar te kunnen beschikken, heeft geleid tot de ontwrichting van de natuur en het ontstaan van de milieuproblemen. Er kunnen veel oplossingen en schijnoplossingen bedacht worden, maar zonder dat er een gevoel in de mens aanwezig is dat aangeeft hij een met de natuur is, zullen echte oplossingen moeilijk te vinden zijn.

ONZE ANTI-NATUUR KULTUUR

De plantenecoloog Professor Westhoff beschreef in zijn boek "De verantwoordelijkheid van de mens jegens de natuur" hoe het christendom tijdens zijn ontwikkeling veranderde van enigszins positief staand in de waarde die zij de natuur toedichtte (oude testament), tot steeds natuurvijandiger en uiteindelijk de natuur bij monde van Calvijn reducerend tot een objekt dat volledig ten nutte van de mens gebruikt mag worden.

Volgens Westhoff voelen wat wij (vaak ten onrechte) primitieve stammen noemen zich wel een met de natuur. Hij illustreert dit aan de hand van een indrukwekkende toespraak van opperhoofd Seattle van de Dwanish indianen. Volgens Westhoff is het boedhisme een religie die nog vrij dicht bij de natuur staat.

Zijn collega Dr. W.G. Beeftink vraagt zich af in "De Natuur en wij" of "natuurvolkeren" altijd een met de natuur zijn. Hij schrijft dat de mensheid niet voor de eerste keer in een diepe milieukrisis verzeild is geraakt, maar dat dat al eens eerder in de steentijd gebeurd is en dat dit voor een deel door de mens zelf veroorzaakt is. De natuur was blijkbaar niet altijd even heilig.

Een mooi voorbeeld hiervan vinden we in de Sahara. Eens is deze ontzagge-lijk grote woestijn een savanne

geweest, die door overbegrazing veranderde in een woestijn. In rotschilderingen, die in Zuid-Algerije te zien zijn, en die in de periode 10.000 -1.000 jaar geleden gemaakt zijn, is dit proces duidelijk te zien. Ook in Noord-Europa deed zich een crisis voor, doordat de wildstand in elkaar zakte als gevolg van klimaatverandering en menselijk ingrijpen. Het antwoord op deze crisis was de landbouw. De mens werd sedentair, ging voedselgewassen veredelen en dieren domesticeren. In de Andes van Zuid-Amerika zien we iets gelijks. Wanneer de landbouw eenmaal gevestigd is, worden grote stukken van de natuur ontbost en in cultuur gebracht. We zien dus dat sinds de oertijd de mens de natuur en landschap beïnvloed heeft en dat, naarmate hij zich verder ontwikkelde, die invloed toenam.

Naast een negatieve invloed heeft de mens ook een verrijkende invloed gehad op de natuur. Hierbij moeten we vooral denken aan ingrepen van beperkte aard, zoals we zien bij bergweiden en schrale hooilanden. Door de begrazing met wat vee of jaarlijks eenmalig maaien, ontwikkelden zich op plaatsen waar eens bos groeide zeer soortenrijke graslanden. Op zure bodems ontwikkelde zich heide of veen. Het zijn vegetatietypen die hun bestaan voor een belangrijk deel danken aan de mens.

De mens zorgde in het verleden dus ook voor een vergroting van de diversiteit.

Op grond van de invloed die de mens op de natuur heeft, is niet op te maken of zijn houding jegens de natuur negatief dan wel positief is geweest, want we zien beide effecten naast elkaar optreden.

NATUURVOLKEREN EN DE NATUUR

Wanneer we kijken naar huidige natuurvolkeren, dan vinden we, ondanks het feit dat ze in evenwicht met de hun omringende natuur leven, grote verschillen in hun houding jegens de natuur.

De Hopi

Kijken we bijvoorbeeld de Hopi-indianen van Arizona dan zien we bij hen een geweldig ontwikkeld natuurbe-wustzijn:

In het boek "Hopi, deur van verleden en toekomst" van Dick Soeten vinden we een goede illustratie van dit denken. Hij schrijft over de relatie 'land' en 'levenswijze' van deze indianen uit het Zuidwesten van de V.S.:

"Wat blijkt is het feit dat kenne-lijk ook de Hopi onderkennen, dat de mens een met rede begiftigd schepsel is, omdat de Grote Geest zich zo direct en duidelijk inlaat met de mens. Daarom menen ook de Hopi dat ze het recht hebben datgene te ge-bruiken uit de schepping dat voor hun voortbestaan nodig is. Toch meten ze zich geen heersersrol toe, maar proberen daartegenover in volstreekte onafhankelijkheid en onderdanigheid, in absolute eenvoud, hun plichten van zorgdragen voor land en levenswijze, uit te voeren. Ze gaan in hun ontzag voor de scep-ping zover dat ze ernstig overwegen of ze een boom moeten omhakken, al-vorens hier eventueel toe over te gaan. Diezelfde voorzichtigheid leg-gen ze aan de dag waar het om het afhouwen van rotsen gaat als er een nieuw huis gebouwd moet worden. Ter illustratie diene de dwangarbeid die de Hotevilla Hopimannen van 1906 tot 1909 moesten verrichten aan de nieu-we weg van Keams Canyon, zoals we

eerder beschreven, en waar groot-vader George Nawissiuma over zegt:" Maar het ergste van alles was dat we springladingen van dynamiet aan moesten leggen om het werk van de schepper te vernietigen!"

In deze gedachtegang is het nutte-loos doden van een dier uiteraard ook een volslagen onbegrijpelijke zaak voor de Hopi. Hieruit vloeit voort dat het doden van een mens ook in de taboesfeer ligt. De Hopi nemen slechts wapens op als ze direct in hun bestaan en leven bedreigd wor-den, en dan nog uitsluitend voor zelfverdediging, zodat een offen-sieve houding absoluut wordt afge-wezen. Gebiedsuitbreiding en machts-uitoefening zijn zaken die niet in hun denkraam passen. Zover gaan de Hopi zelfs in hun ontzag voor de schepping dat ze spreken over het mensenvolk, het hertenvolk, het mieren-volk, het grasvolk enzovoorts, als ze zichzelf of een groep mede-schepselen willen aanduiden. In hun visie is de hele wereld, het hele universum, bezaaid met leven in de vorm van zichtbaar en onzichtbaar leven. Onder onzichtbaar leven wordt onder meer verstaan de kwade en de goede geesten die in de gehele kos-mos aanwezig zijn. Dit is de reden dat de Hopi niet schroomt het woord te richten tot bijvoorbeeld een boom, een vogel, een insect, een hert of een wolf.

Zij voelen zich als deel van die grote schepping een met al het ge-schapene en ze beschouwen dit alles tezamen, bergen, meren, vissen, vo-gels, en alle andere dieren, niet alleen als onvoorstelbare wonderen, maar ook, in alle denkbare verschij-ningsvormen, als gelijken, als mede-schepselen onder identieke wetten en instructies, in de diepste betekenis van het woord. De wetenschappelijke term voor deze manier van geloven in het 'bezield' zijn van alle dingen is 'animisme'." (De Soeten pag. 113 en 114)

De Hopi zijn landbouwers die in de halfwoestijn van Arizona vooral mais verbouwen. De jacht zorgt voor een belangrijke aanvulling van hun menu.

Trobrianders

Bij de Trobrianders die leven op een eilandengroep bij Nieuw-Guinea zien we iets dergelijks. Een belangrijke activiteit van deze mensen is het verbouwen van hun hoofdvoedsel: Yams. Het verbouwen van dit knolgewas is een ritueel gebeuren, waarbij mannen en vrouwen een rol spelen. De hele cyclus van inzaaien tot oogsten staat voor de Trobrianders gelijk met hun eigen voortplanting: de aarde wordt zwanger gemaakt, de opgroeiende Yam-wortels zijn kinderen en worden net als kinderen liefdevol behandeld. De aarde is voor hen letterlijk Moeder Aarde.

Yanomami

De Yanomami uit Venezuela is ook een animistische indianenstam. Zij leven diep in het tropisch regenwoud, waar zij op akkertjes gewassen verbouwen en leven van de jacht. Hun kennis van het tropisch regenwoud is geweldig groot. Ze kennen veel planten en dieren. Weten welke plant eetbaar is en welke niet en of hij geneeskrachtige eigenschappen bezit of drugs. Hun familienaam draagt altijd de naam van een dier. Toch is hun houding jegens de natuur er niet een van achting. Dieren worden vaak wreed behandeld.

Jacques Lizot, die 6 jaar met de Yanomami leefde, vertelt het verhaal van een aap, die uit een boom gevallen is en daardoor niet meer kan bewegen. Het dier wordt gevonden door de Yanomami. Omdat het geen zichtbare wonden heeft, denken ze dat het door een vijandige stam gezonden is met een vloek. Zulke dieren worden niet gegeten. Dat kan de dood betekenen. Ze zijn gevaarlijk in de ogen van de Yanomami. Lizot beschrijft de volgende gebeurtenis:

" Een jongen die de aap benaderd om het te bekijken wordt bevolen: Ga weg, blij uit de buurt, het is gevaarlijk!". Maar het verlangen van jonge mensen in het plezier hebben aan het veroorzaken van pijn is sterker dan het dreigement dat uitgesproken wordt. Zij verzamelen zich rond het arme dier en hebben er plezier in het herhaaldelijk te verwonden, steken hun vingers in de wonden en duwen scherpe stokken in zijn

ogen. En terwijl de aap langzaam sterft, prikkelt elke verkramping van het dier hen en doet hen lachen."

Deze minachtende houding jegens het leven is niet het gevolg van het gevaar dat veel dieren betekenen voor mensen. Als bijv. een giftige slang iemand bijt, is dat niet de schuld van die slang. De Yanomami denken dat het dier gestuurd is door een vijandige stam met de opdracht een van hen te bijten.

Moendoegoemor

Iets dergelijks zien we bij de Moendoegoemor, een agressief en kanibalistisch volk dat leeft op Nieuw Guinea, die in de dertiger jaren bestudeerd werd door Margaret Mead. Zij leven in de jungle aan de rivier. Ook zij verbouwen akkertjes en leven van de jacht. Vrouwen verrichten hier tuinwerk: ze drogen tabak en vissen. De kunstmatige viskanaaltje, waarin het wemelt van de vis, worden met grote angst bevist. Er kunnen vloeken op rusten. Voorts schrijft Mead dat ze met hun grond, hun huizen en hun onroerend bezit achteloos, verkwistend en dikwijls gul omgaan. Ze hebben van alles genoeg. De natuur is voor hen beangstigend of nietszeggend.

Er zijn dus duidelijk verschillen in de houding jegens de natuur, ook bij natuurvolkeren. Het verschil met wat wij "onze beschaving" noemen, is in dit opzicht niet erg groot. Hun technische peil is alleen veel lager. Als de Yanomami of Moendoegoemor (technisch) in staat zouden zijn hun leefomgeving naar hun hand te zetten, dan zouden ze dat wellicht niet nalaten en ze zouden het regenwoud vernietigen.

Overige verschillen en overeenkomsten

Waarin verschillen nu de beide natuurvolkeren van elkaar. In hun houding jegens hun medemens zijn de verschillen enorm. Zowel Trobrianders als Hopi, zijn open, vriendelijke mensen met veel respect voor elkaar. De Trobrianders hebben niet eens een woord voor moord. Het woord "Hopi" betekent vrede. Yanomami en

Moendoegoemor zijn achterdochtig en hard voor elkaar. Zowel bij de Trobrianders als de Hopi worden kinderen liefdevol en in grote vrijheid opgevoed. Bij de Moendoegoemor zijn kinderen eigenlijk ongewenst, ze worden hard aangepakt en ontvangen nauwelijks liefde. De zorg voor de kinderen bij de Yanomami is groter. Zij krijgen veel aandacht, maar worden in extreme mate ertoe aangezet zich zeer agressief te gedragen wanneer een ander kind hen iets (kleins) aandoet en ze worden aangevuurd erop los te slaan.

De seksualiteit is bij Trobrianders zeer vrij en belangrijk. Mannen en vrouwen zijn gelijkwaardig. Echtscheiding is gemakkelijk, maar Trobrianders zijn in staat langdurig van elkaar te houden. Bij de Hopi zien we iets dergelijks. Ook bij hen is het huwelijk makkelijk te ontbinden, zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig en kiezen partners elkaar zelf uit.

De Moendoegoemor hebben een zeer anti-sexuele moraal. Hun sexleven is erg agressief. Meisjes worden uitgehuwelijkt door hun ouders. Ondanks dat ontstaan er veel heimelijke liefdesaffaires. Moendoegoemor zijn polygaam. Een man kan wel 10 vrouwen hebben. Ook de Yanomami huwelijken hun meisjes uit op zeer jonge leeftijd. Hierdoor worden beide partners vaak ongelukkig, omdat ze maar al te vaak met iemand opgescheept zitten, waarvan ze niet houden. Het heimelijk bedrijven van de liefde met een geliefde behoort dan tot de enige mogelijkheid. Wanneer zo'n relatie, die bijna iedereen er op na houdt, ontdekt wordt door de echtgenoot van het meisje, is moord, die uitmond in een regelrechte oorlog tussen beide families, niet ondenkbaar. Overspelige relaties zijn bij de Yanomami de belangrijkste reden voor het ontstaan van oorlogen.

DE INNERLIJKE EN UITERLIJKE NATUUR

Er zijn grote verschillen tussen beide groepen natuurlvolkeren. Zowel Moendoegoemor als Yanomami zijn geestelijk verknipt. Je zou kunnen zeggen dat zij in konflikt leven met hun aangeboren natuur, hun driftleven. Dit konflikt zien we buiten

hen, in het groter geheel ook weer terug.

Dit is duidelijk anders dan bij de Trobrianders of Hopi, die meer in harmonie met zichzelf leven. Het is deze harmonie die ervoor zorgt dat zij de natuur buiten zich evenzeer respekteren en waarderen.

Dit is geenszins zo maar een analogie, maar een noodzakelijke wet. Wanneer een mens zijn eigen driften verloochend en daaronder lijdt, zal hij, wanneer hij de natuur beziet en ziet dat de dieren hun driften wel ongekompliseerd uiten, steeds gekonfronteerd worden met zijn eigen tekort. De natuur houdt hem een spiegel voor. Aangezien de persoon in kwestie een gevangene van zichzelf is, dat wil zeggen zichzelf niet zo maar kan veranderen, zal hij de spiegel stukslaan. Hij zal zichzelf buiten en boven de natuur stellen (de mens is geen dier, maar het hoogste schepsel) of de natuur veranderen (mystificeren) en er iets onwerkelijks van maken.

Beschaving contra natuur

Het eerste zien we bij de schrijfster Camille Paglia. In haar boek "Het seksuele masker" komt zij na het bestuderen van 4000 jaar westerse cultuur tot de konklusie dat geweldadigheid het ware gezicht is van Moeder Natuur. Beschaving is in haar ogen een bolwerk tegen de vernietigende krachten van de natuur. Als de maatschappij haar greep laat verslappen ontstaat er een nieuwe orde die sex heet en die zich kenmerkt door geweld en wreedheid. Want sex is volgens haar van nature gewelddadig. Zij heeft blijkbaar nooit van de Trobrianders gehoord, die het tegendeel laten zien van wat zij beweert. Ook kent zij het werk van de psycholoog Wilhelm Reich niet, die juist heeft laten zien dat het onderdrukken van de (sexuele) natuur van de mens leidt tot geweldadigheid, een uitwas die de maatschappij dan vervolgens weer zo goed en kwaad als zij dat kan, probeert te bestrijden.

De mystificatie van de natuur

Het mystificeren van de natuur in iets onwerkelijks zien we bij de

B.C.J. Soeteman, die de wereld ziet als een levend wezen met een hoofd, romp en buikgedeelte en waarvan de mensen die in een van die lichaamsdelen wonen daardoor een bepaalde denkwijze en roeping hebben. Met zijn zienswijze komt hij tot zeer gevaarlijke ideeën, zoals ik beschreven heb in Milieujournaal 60. Het mystificeren of verwerpen van de natuur (in de mens) als iets slechts, is een lang bekend en veel voorkomend verschijnsel in onze cultuur.

De anarchist Bakoenin schreef hierover in de vorige eeuw al:

" De mens is niets anders dan natuur.... Het is toch verbazingwekkend dat de mens ooit het idee heeft gehad zich daarvan los te maken.... Hoe komt hij aan deze monsterachtige droom?... Door de theologie, door de wetenschap van het Niets en later door de metafysica."

MILIEUPROBLEMEN EN NATUURHOUDING

Dat er sprake is van een monsterachtige droom, moge ons langzaam duidelijk worden, wanneer we de milieuproblemen aanschouwen, waarmee we tegenwoordig gekonfronteerd worden. De uitweg van deze problemen liggen niet op het technische vlak, zoals vaak gedacht wordt. Je kunt zelfs zeggen dat ze er juist een gevolg van zijn. Door ons technisch kunnen, zijn we met onze anti-natuurlijke houding erin geslaagd de natuur te overheersen en dat heeft tot gevolg gehad dat we nu hard op weg zijn de wereld voor ons zelf onleefbaar te maken. Nu kunnen we onszelf niet zomaar terugplaatsen in het stenen tijdperk. Dat kan niet en dat is ook niet gewenst. Het oplossen van milieuproblemen door het nemen van adequate maatregelen lukt ons ook in Rio bij lange na niet. Het lijkt erop dat we pas echt gaan

handelen als er echt rampen gebeuren. Maar dan is het zeker te laat. Want vandaag stoppen met vervuilen en natuur verwoesten, betekent dat met milieu nog zeker een eeuw achteruit gaat. Denk maar aan de ozonlaag, de verzuring en het broeikas-effect. Het is maar de vraag of we ooit uit het milieuprobleem komen als onze innerlijke natuur niet enigszins in overeenstemming komt met natuur buiten ons. Want dan denken we pas na voordat we iets doen. De natuur zal dan ophouden een bedreiging voor ons te zijn, waardoor zij de moeite waard wordt om te behouden. Een bijkomend immens groot voordeel zal zijn, dat wij ons minder beestachtig zullen gedragen en niet meer zo nodig ons heil behoeven te zoeken in materieel bezit of macht als compensatie voor een onbevredigend leven.

Natuurvolkeren hebben ons niet alleen laten zien dat de waardering van de natuur samenvalt met de waardering voor de eigen innerlijke natuur, maar ook dat de gespletenheid van de mens leidt tot agressie, haat en oorlogen, iets wat bijvoorbeeld Wilhelm Reich in zijn boek *Massapsychologie van het fascisme* 60 jaar geleden op een andere manier ook al had laten zien.

Zowel de regeringsdelegaties als de gezamenlijke milieugroepen in Rio praatten over belangrijke onderwerpen: de uitstoot van kooldioxide, het verdwijnen van het tropisch regenwoud, het bevolkingsvraagstuk, de armoede in de wereld, etc. Er wordt voornamelijk gepraat over het milieu van de mens, over de natuur wordt minder gepraat. Slechts een enkeling ziet de relatie tussen de natuur buiten ons en die binnenin ons.

Er is nog een lange weg te gaan.

Henny Brinkhof

Literatuur

Beeftink, W.G. 1987. *De natuur en wij. Een zwerftocht door onze cultuur, Yerseke.*

Brindley M, 1984. The symbolic role of women in Trobriand Gardening, University of South Africa.

Heijne, B. 1992. Filosofie met een machinegeweer. Bespreking van het boek Het seksuele masker van Camille Paglia. NRC Handelsblad van 5 juni 1992.

Holtwijk, I. 1992. In tent 32 ruikt het naar plastic en zonnebrand. De Volkskrant van 5 juni 1992.

Lizot, J. 1991. Tales of the Yanomami, Cambridge University Press, Cambridge.

Malinowski B. 1929. The sexual life of savages in North-Western Melanesia. Routledge & Kegan, London.

Mead M. 1979. Seksualiteit en temperament (oorspr. druk 1948). Het spectrum, Utrecht.

Reich W. 1970. The Mass psychology of fascism (oorspr. druk 1933) Souvenir Press, London.

Soeten D de. 1984. Hopi, deur van verleden en toekomst. Ankh-Hermes, Deventer.

Sturtevant W.C. 1979. Handbook of North American Indians, Volume 9: Southwest. Smithsonian Institution, Washington.

Westhoff V. 1984. De verantwoordelijkheid van de mens jegens de natuur. Natuur en mens, Pudoc, Wageningen.

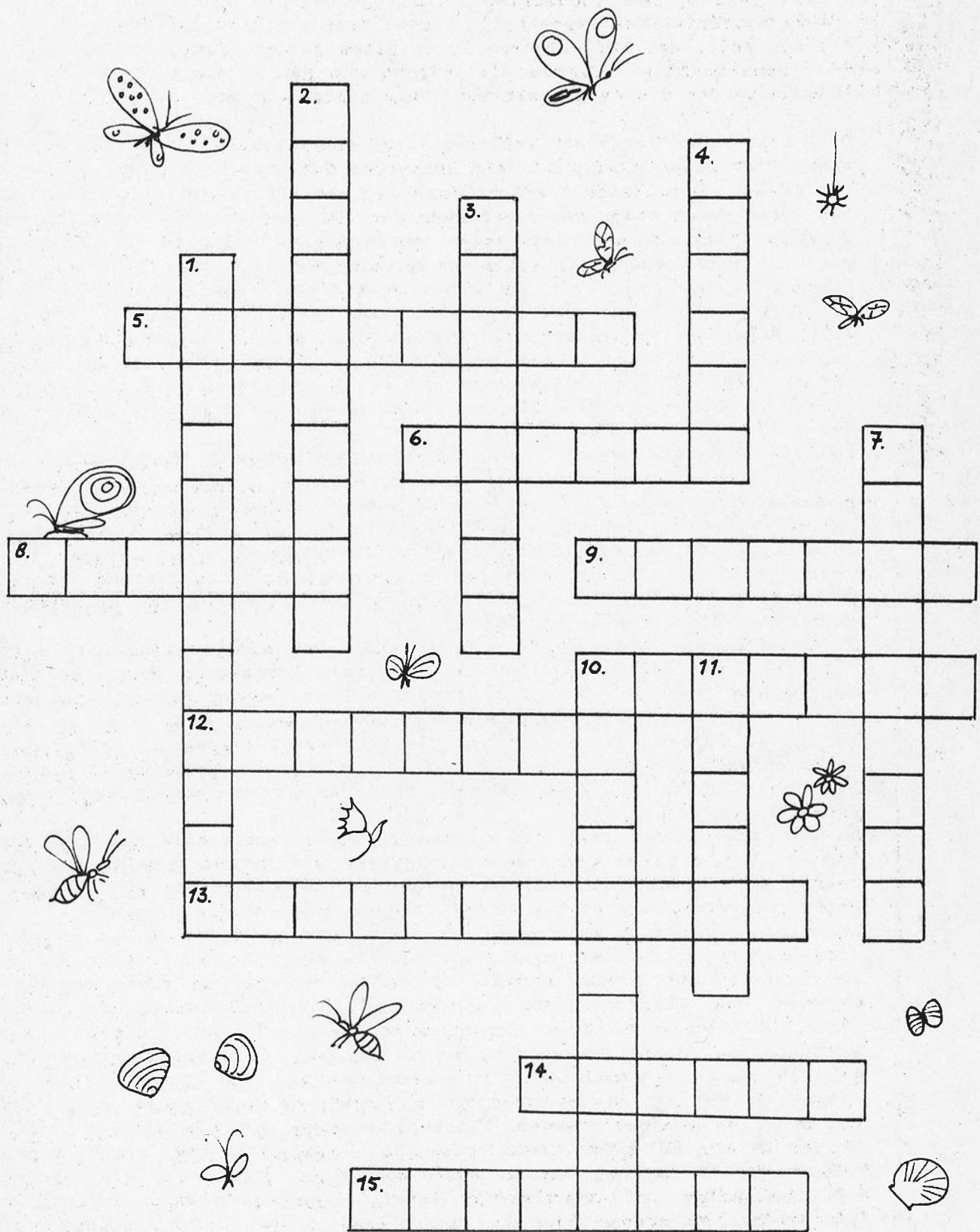
Zomerpuzzel

Vertikaal

1. Deze vorstelijke verlichting bloeit in de duinen. (12)
2. Blauwe zomerbloeiër in bermen en op dijken. (10)
3. Rode buurman van nr. 2. (8)
4. Kunnen een picknick aardig verzieken. (6)
7. Op een zomeravond vliegt dit zoogdier je soms om de oren. (9)
10. Deze vlinder kijkt je aan als een vogel. (10)
11. Ze vallen met heet weer van het dak. (6)

Horizontaal

5. Vleesetend plantje met romantische naam. (9)
6. Voor een emmertje van deze, moet je wat schrammen overhebben. (6)
8. Schelpje in de gereedschapskist. (6)
9. Dit hemellichaam vind je op het strand. (7)
10. Jannes van de Wal op de Veluwe. (7)
12. Grote zwart-rode vlinder. (8)
13. Deze schelp valt zo in het zand in slaap. (11)
14. Naar dit blauwe vruchtje moet je tegenwoordig goed zoeken. (6)
15. Rijdt dit duingewas op een brommer? (8)

Het raadsel in het vorige nummer was te moeilijk. Er waren geen juiste inzenders. De plaats waar het stukje Groesbeek van de vorige keer beschreven werd, was op het industrieterrein tegenover de KEGRO. Op het terrein van deze deurenfabriek lagen grote stapel tropisch hardhout overspannen met een blauw zeil, dat reflekterde in de blauw getinte ramen van de fabriek. Van de eens machtige stammen, de peilers van het zo soortenrijke tropisch regenwoud werden deuren gemaakt voor onze simpele huizen.

Deze keer staan we in het wellicht meest soortenrijke natuur van Groesbeek. Hier staan eind juni vele honderden Gevlekte Orchissen in bloei, tientallen Welriekende Nachtorchissen en een enkele Grote Keverorchis. Deze orchideeën staan samen met meer dan 100 soorten planten, waaronder zeer zeldzame, op een graslandje van nog geen halve hectare. Dat is veel. In een boerenweide staan er normaal nog geen zes. Nederland was een bloemrijk land, want het soort orchideeweilandjes, zoals net beschreven was tot aan het begin van deze eeuw nog overal te vinden. 99,9% is echter verdwenen door 'rationalisatie' en intensivering van de landbouw. Nederland is veranderd van een bloemenland in een strak biljardlaken van een kleur grasgroen. 120 Jaar geleden werd het laatste stukje oerbos gekapt op de Veluwe. Nu moet je naar Noordoost-Polen voor het dichtsbijzijnde oerbos.

In Rio hebben de meeste landen het verdrag getekend inzake biodiversiteit. Dat wil zeggen dat we willen proberen soortenrijke natuurgebieden te behouden. Hiermee wordt vooral bedoeld op het tropisch regenwoud dat in sneltreinvaart dreigt te verdwijnen door houtkap voor onze huizen en voor mensen die bouwland en brandhout nodig hebben.

In ons land zijn de oerbossen al lang verdwenen en de laatste restjes bloemrijke graslanden dreigen ten prooi te vallen aan de oprukkende grondwatervervuiling en verdroging.

De Groesbeekse bloemenweide vormt hierop geen uitzondering. Het ligt namelijk niet alleen aan de voet van een kunstmatige berg, waaruit meststoffen lekken, waar die graslanden niet tegen kunnen, ook het diepere grondwater is sterk vervuild met nitraat. Deze stof is als gevolg van overmatig mestgebruik van omringende boeren in het grondwater terecht gekomen en dreigt nu in het natuurgebied omhoog te komen. De vele bloemen die daar groeien staan er juist dankzij heel lage gehalten van meststoffen.

Om het gebied wat meer te beschermen tegen bemestende invloed van buiten, wil men een bufferzone aanleggen, waarin het mestgebruik van boeren aan banden wordt gelegd. Helaas komt veel van het vuile grondwater van verder weg en ook de mestlekkende berg blijft liggen.

Nederland ondertekende het biodiversiteitsverdrag in Rio en dat is geen loze belofte, die alleen maar geldt voor de verre tropen, ook de schrale bloemenweiden dienen eronder te vallen vanwege hun grote soortenrijkdom. Deze soortenrijkdom kan niet alleen behouden worden in kleine oasen in een oprukkende "grasgroene woestijn", maar dient naast beschermd te worden ook meer ruimte te krijgen. De natuur moet de kans krijgen zich te ontwikkelen in woestijngebied. En dat kan, ook in Groesbeek. Met het schone water dat nu nog in de Bruuk aanwezig is, kan een beek, de Leigraaf voeden. Wanneer men zorgt dat die beek de ruimte krijgt in een 100 meter brede, enigszins uitgegraven dal, zodat de met mest vervuilde toplaag van de bodem verdwijnt, kan er in die bedding een beekdalbos tot ontwikkeling komen, afgewisseld door bloemrijke graslanden. De schone beek kan in de bedding vrijelijk meanderen en enkele uitgegraven plassen voeden, die wanneer het water zuiver is binen de korste keer zal barsten van het leven.

Groesbeek kan en moet ook de konsekwentie trekken van Rio.

